

EEN BOTSING VAN JOURNALISTIEKE VISIES:

COMMENTAAR OP HET
TWEEDE RAPPORT VAN
DE NPO OMBUDSMAN OVER
ONGEHOORD NIEUWS

Paul Cliteur

INLEIDING

Dit commentaar is een vervolg op een [eerder commentaar](#) van mij over de uitwisseling van standpunten tussen de omroep Ongehoord Nederland en de NPO ombudsman. Het eerdere commentaar, *Diversiteit en kwaliteit van het Nederlands omroepbestel: een commentaar op het rapport van de ombudsman over ON!*, had betrekking op het eerste rapport van de ombudsman. Het onderhavige commentaar, *Een botsing van journalistieke visies: commentaar op het tweede rapport van de ombudsman*, heeft betrekking op het tweede rapport van de ombudsman (hierna Rapport ombudsman 2).

Maar niet alleen dat laatste. Inmiddels is ook correspondentie gewisseld tussen het bestuur van Ongehoord Nederland en de ombudsman, waaruit een beeld naar voren komt dat ON! en de ombudsman een verschillende opvatting hebben over de uitleg van de Mediawet en de Journalistieke Code NPO. Ik heb mijn eigen tweede rapport daarom ook de naam gegeven “Een botsing van journalistieke visies”. Ik zal proberen de contouren van die botsing te schetsen.

Het onderhavige rapport verschilt in een aantal opzichten van het vorige rapport. Het vorige rapport van de ombudsman (over het begin van het bestaan van ON! in januari 2022 tot aan de zomervakantie 2022) had een bredere strekking dan het tweede rapport (over de uitzendingen vanaf 16 augustus 2022 tot aan 1 november 2022). Het eerste rapport had betrekking op een half jaar uitzendingen van ON!. Uit dat half jaar uitzendingen werden drie uitzendingen met name belicht.

Allereerst een uitzending waarin de Vlaamse politicus Filip Dewinter in de gelegenheid was gesteld het woord te voeren over zijn, toen net verschenen, boek *Omvolking*.¹

Als tweede een uitzending met Kamerlid Simone Kerseboom (FVD) over de situatie in Zuid-Afrika.

Als derde een uitzending met BVNL-Kamerlid Wybren Van Haga over Oekraïne en hulp van Nederland aan Oekraïne (voor een bespreking van deze uitzendingen verwijs ik naar mijn vorige rapport).

De hoofdlijn van mijn kritiek in mijn eerste commentaar op het eerste rapport van de ombudsman was dat de ombudsman de bezwaren tegen ON! presenteert als gebrek aan journalistieke kwaliteit, terwijl het in feite ideologische en politieke bezwaren zijn tegen de standpunten waaraan ON! een podium geeft. In het algemeen geldt: de ombudsman sluit kritiekloos de bezwaren door van klagers (fungeert als “doorgeefluik”, om een term te gebruiken die de ombudsman zelf in een andere context gebruikt). Het zijn bezwaren van ideologische tegenstanders. Vergelijkbaar met bezwaren die een trouw lid van de PvdA zou ventileren over het verkiezingsprogramma van de PVV en vice versa.

Ook heb ik in mijn eerdere rapport laten zien dat de ombudsman, daarbij gesteund door klagers, niet op de hoogte is van de literatuur over de onderwerpen waarover zij categorische standpunten inneemt. Zij ventileert opvattingen over “omvolkingstheorie” zonder het boek van Dewinter te hebben gelezen. Ook is zij niet op de hoogte van de boeken van de inspiratiebron

van Dewinter, namelijk de Franse schrijver Renaud Camus² of andere auteurs die met deze theorie zijn verbonden. Toch neemt zij allerlei onwrikbare standpunten in, zich daarbij beroepend op wat zij denkt dat onbetwistbare wetenschappelijke bronnen zijn, terwijl het gaat om rapporten die de mainstream politieke consensus verwoorden. Zo'n standpunt van de ombudsman is bijvoorbeeld dat de omvolkingstheorie een racistische theorie is, terwijl daarvan niets blijkt uit het werk van Dewinter of Camus. Of dat de omvolkingstheorie onlosmakelijk verbonden is met planning van de bestuurlijke instanties die daarbij betrokken zijn, terwijl dit door Camus expliciet en met argumenten omkleed wordt tegengesproken. Of dat de omvolkingstheorie een specifiek nazistische theorie is. Het zijn allemaal aantoonbare fouten voor wie de bronnen bestudeert. Maar in allerlei “onderzoeksinstituten” en bij adviseurs die zich richten op de mainstream politieke consensus worden deze misverstanden (op zijn best, want ook andere interpretaties zijn mogelijk) gerecycled waardoor de indruk ontstaat dat “iedereen het eens is” over bepaalde zaken. Ten onrechte.

ON! probeert juist het discours te verbreden en de “andere kant” van een vraagstuk te laten zien (“contra-narratief”). Bij dat andere narratief horen ook andere deskundigen. Maar die andere deskundigen worden op basis van een bepaalde journalistieke visie van de ombudsman óf onvoldoende tegengesproken óf zij worden door de ombudsman niet als deskundig gezien.

¹ Dewinter, Filip, *Omvolking: de grote vervanging, interview met Renaud Camus*, Hertogfonds, Ekeren 2022.

² Camus, Renaud, *You Will Not Replace Us!*, Chez l'auteur, Plieux 2018.

HET TWEEDE RAPPORT KOMT TE SNEL

Het tweede rapport van de NPO ombudsman heeft, zoals gezegd, betrekking op de periode van 16 augustus tot 1 november 2022. Dat is een bijzonder *korte* periode. Vermoedelijk komt de ombudsman zo kort na het eerste rapport weer met een nieuw rapport omdat de ombudsman klachten ontvangt. Er is ophef of “bezorgdheid”.

Over één uitzending gaat het dan met name, namelijk een uitzending van 15 september. Tijdens die uitzending werd, naar aanleiding van introductie filmpjes en commentaren door drie studio-gasten, een gedachtewisseling geëntameerd over een van de belangrijkste onderwerpen in de hedendaagse racisme-discussie. Die vraag is: komt racisme alleen voor bij mensen met een witte huidskleur? Of is racisme een universeel menselijk verschijnsel? Met andere woorden: kunnen alleen witte mensen zwarte mensen discrimineren op huidskleur? Of kunnen zwarte mensen ook witte mensen (of zwarte, beige, zandkleurige mensen onder elkaar) discrimineren?

Elk van de drie studio-gasten (dit rapport is geschreven door één van die studio-gasten) heeft een standpunt ingenomen over deze kwestie. Impliciet werd dat ook gedaan door de presentator. De teneur van de uitzending was de betekenis van wat men kan noemen het “*universeel racisme*”. Dat wil zeggen: racisme heeft een universele betekenis in de zin dat het bij alle groepen mensen kan voorkomen.

Over deze kwestie dient nog een tweede opmerking te worden gemaakt. Die is dat alle studio-gasten, inclusief de presentatoren, inclusief de omroep als geheel (in latere toelichtende commentaren), racisme afwijzen.

De boodschap van het rapport dat hier voorligt is overigens verstrekkend (en ook niet noodzakelijkwijs identiek aan het standpunt van de omroep), namelijk:

1. Meer dan voldoende duidelijk is geworden tijdens de uitzending van 15 september dat racisme verwerpelijk is;
2. Alle studio-gasten wijzen racisme af;
3. Alle studio-gasten achten racisme een zorgelijk verschijnsel;
4. Ook de makers van de achtergrond filmpjes wijzen racisme af; Uit de filmpjes of het gebruik van de bewoordingen van studio-gasten of presentatoren tijdens de uitzending kan niet worden afgeleid dat zij anders denken over het onderwerp dan in de voorgaande punten wordt gesteld;
5. Het onderwerp van het “universeel racisme” is een belangrijk onderwerp dat door de andere omroepen wordt genegeerd en ON! heeft met deze uitzending dus een belangrijke journalistieke bijdrage geleverd aan het belichten van een blinde vlek.

Naar verwachting zal de discussie zich toespitsen op punt 4. Een veelgehoord standpunt is dat dan weliswaar iedere groep kan discrimineren of zich zelfs aan rassendiscriminatie kan bezondigen, maar dat tijdens de uitzending van 15 september journalistieke fouten zijn gemaakt door gebruik van wat men wil noemen het “n-woord” en het context loos presenteren van een schokkend filmpje waardoor de uitzending als geheel “stigmatiserend” was, of “kwetsend”, of zelfs “racistisch”. Ik ben het daarmee volstrekt oneens en ik zal daarvoor argumenten aandragen in

de pagina's die volgen. Afgezien van de vraag of een journalistieke fout excessief hoge sancties rechtvaardigen, zal in dit rapport worden betoogd dat het heel moeilijk, zo niet onmogelijk, is het universeel racisme op een andere manier te belichten dan in de uitzending van 15 september is gebeurd.

Ook zal ik in dit rapport verdedigen dat de woordkeus van een studiegast of presentator wordt beschermd door grondwettelijke bepalingen en internationaalrechtelijke verdragen. Met andere woorden het staat een omroep niet vrij mensen te dwingen bepaalde woorden te gebruiken of niet te gebruiken. Het hedendaags politiek correct taalactivisme staat dus op gespannen voet met de waarden waaraan de democratische rechtsstaat zich heeft gecommitteerd en die via de Mediawet en de Journalistieke Code NPO ook voor de omroepen consequenties heeft.

HET HAD VEEL ERGER GEKUND

Ik wil deze inleidende opmerkingen afsluiten met de woorden dat wat in dit rapport wordt uiteengezet een interpretatie behelst van de Mediawet, de Journalistieke Code NPO, de Nederlandse grondwet, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden die gematigd is, conservatief misschien, en zeker niet "radicaal". Datzelfde geldt ook voor wat gezegd is tijdens de uitzending van 15 september. Om de gedachten te bepalen, is het misschien goed voor ogen te houden dat over het onderwerp van het racisme allerlei standpunten te betrekken zijn die veel meer afwijken van de consensus dan gebeurd is in de uitzending van 15 september. Het ware mogelijk geweest dat studiegasten (waarvan tijdens een live-programma nooit precies te voorspellen is wat zij zullen gaan zeggen) standpunten hadden ingenomen als:

1. Racisme is totaal geen probleem;
2. Racisme komt nauwelijks voor;
3. Het ventileren van racistische uitlatingen wordt beschermd door de rechten van de mens en de Nederlandse grondwet. Niemand heeft zich te bemoeien met een opvatting van een ander;
4. Racisme is als ideologisch perspectief volkomen juist en racisten hebben gewoon gelijk.
5. Er bestaan ook belangrijke raciale verschillen tussen groepen mensen en er is niets op tegen te benoemen.

Dit soort standpunten zijn tijdens de uitzending helemaal niet ingenomen en elke klager die doet voorkomen dat het anders is maakt zich schuldig aan een moreel dubieuze beschuldiging en zelfs aan een strafbaar feit. Immers rassendiscriminatie is een strafbaar feit, maar een ander ten onrechte daarvan beschuldigen ook.

DE CONTEXT VAN HET RACISME-ITEM IN DE UITZENDING VAN 15 SEPTEMBER

De context waarin het gewraakte racisme-item in de uitzending van 15 september werd besproken, wordt door de ombudsman niet toegelicht in haar tweede rapport, namelijk dat het een uitzending was over de verwerpelijkheid van universeel racisme. Als Bijlage 6 heeft de ombudsman een transcriptie van enkele passages uit de uitzending opgevoerd (p. 66 e.v.), maar dan gaat het alleen om de omstreden uitlatingen. Bovendien sluiten de stukken tekst niet op elkaar aan. Zo ontstaat een verbrokkeld beeld van de opeenvolging van gebeurtenissen in het racisme-item. Met als resultaat dat de lezer alleen twee dingen bijblijven. Allereerst, de presentator heeft het woord “neger” gebruikt. Als tweede, er is een filmpje getoond waarin zwarte mensen inslaan op witte mensen. Over die twee onderwerpen volgt dan een publiek debat, als men dat zo wil noemen, maar men kan ook spreken van een hetze. Wat gebeurt, is dat klagers gaan speculeren, zo niet fantaseren, over wat de twee genoemde gebeurtenissen voor betekenis hebben. Is niet iedereen die het woord “neger” gebruikt een verborgen racist? En hebben de redacteuren niet met opzet een filmpje van agressieve zwarte mensen getoond omdat zij willen suggereren dat alle zwarte mensen agressief zijn? Of velen?

De centrale vraag en relevantie van het racisme-item verdween daarmee achter de horizon en het rapport van de ombudsman doet weinig om het onderwerp van een meer betrouwbare context te voorzien (*to put it mildly*).

Toch is de wijze waarop het onderwerp tijdens de uitzending wordt geïntroduceerd glashelder. De centrale vraag wordt meteen aan het begin van de uitzending (na 00:40 minuten) neergezet: “Zonder blanke mensen, zou racisme dan verdwenen zijn?” Deze vraag wordt in een filmpje gesteld aan een zwart meisje. Zij antwoordt daarop, na enige aarzeling, dat zij denkt dat dit eigenlijk wel het geval is. Om 3:27 wordt het onderwerp racisme dan verder geïntroduceerd. Wat was daarvoor de aanleiding? De aanleiding was dat zelfs bij een partij als Bij1, een naar eigen zeggen antiracistische partij, een partij die de strijd tegen het racisme tot het belangrijkste programmapunt heeft gemaakt, men elkaar confronteert met racisme-beschuldigingen. De partij dreigt zelfs uiteen te vallen na deze beschuldigingen wordt opgemerkt door de presentator (3:28). In het rapport van de ombudsman is die aanleiding versmald tot “interne perikelen bij politieke partij Bij1” (p. 66).

Het grote belang van deze aanleiding lijkt de ombudsman volkomen te ontgaan. Maar de perikelen bij de partij Bij1 zijn natuurlijk voor het thema van racisme van enorm belang, zoals ook naar voren komt in de verdere ontwikkeling van het programma. Een filmpje over de partij Bij1 en hun onderlinge ruzie over de racisme-beschuldigingen volgt. Het thema, zoals geïntroduceerd door ON!, is niet alleen volkomen nieuw in de zin dat het een dimensie van het probleem aan de orde stelt die andere omroepen laten liggen, maar het heeft ook een grote maatschappelijke relevantie. Immers als racisme alleen een zaak van witte mensen is dan dient antiracismebeleid (racismebestrijding) een heel andere aanpak te volgen dan wanneer racisme bij alle groepen voorkomt (“universeel racisme”).

Tot zover enkele inleidende opmerkingen. Ik ga nu verder met twee idealen van de Mediawet.

De Mediawet heeft namelijk, enigszins ingekort, als uitgangspunt twee idealen:

1. Diversiteit aan gezichtspunten
2. Hoogwaardige kwaliteit van journalistieke producten.

DIVERSITEITSNORM

De norm van diversiteit voor het omroepbestel in zijn algemeenheid is ingebed in een kader van constitutionele waarden. Allereerst de waarden van de Nederlandse grondwet. Als tweede de waarden van de Europese Unie of meer in het algemeen de waarden van “Europa” (zie art. 2 Treaty on the European Union).³

Voorbeelden van grondwettelijke waarden zijn bijvoorbeeld het gelijkheidsbeginsel of non-discriminatiebeginsel, waarmee de Nederlandse grondwet opent (art. 1). Men kan ook denken aan de drukpersvrijheid of de vrijheid van meningsuiting (art. 7 Gw). Ten aanzien van dat laatste is nog vermeldenswaardig dat onze grondwet in art. 7 een censuurverbod kent. Dat wil zeggen: de Nederlandse grondwet sluit uit dat *vooraf* controle wordt uitgeoefend op de inhoud van uitingen die worden gedaan. Dat is bijvoorbeeld van belang bij demonstraties. Een burgemeester mag niet vooraf beoordelen of teksten die worden megedragen door demonstranten tijdens een demonstratie naar de mening van de overheid door de beugel kunnen.⁴ Immers dat zou in strijd komen met het met censuurverbod in de Nederlandse grondwet.

Het zal duidelijk zijn dat dit censuurverbod ook relevantie heeft voor de publieke omroep. De grondwet formuleert het als volgt: “Niemand heeft voorafgaand verloop nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet” (art. 7 Gw). Geen *voorafgaand* verloop dus, wel achteraf verantwoordelijkheid voor de uitingen die zijn gedaan. Dan is verder belangrijk: verantwoordelijkheid voor een rechterlijke instantie.

In de uitwisseling van standpunten tussen het bestuur van Ongehoord Nederland en de ombudsman is enkele keren gewisseld dat het bij de presentatoren van ON! niet gaat om “nieuwslezers”. Ook niet om “leugendetectors” (p. 14 e.v. rapport ombudsman 2). Ik zou daaraan toe willen voegen dat de presentatoren ook niet, op basis van de grondwettelijke tekst zoals hiervoor aangehaald, mogen fungeren als *censoren*.

Het lijkt van belang dit expliciet te vermelden, omdat de ombudsman op verschillende plaatsen in het rapport terugkomt (onder andere p. 18) op wat de ombudsman denkt dat “onjuiste beweringen” zijn waarbij presentatoren zouden moeten ingrijpen. Ingrijpen zowel vóór de uitzending, als men weet of vermoedt dat de gast (vaak een deskundige) iets gaat zeggen dat afwijkt van de

³ Cliteur, Paul, “Strengthening the Rule of Law Within the Union: Some Advice to Break the Deadlock”, in: Afshin Ellian and Raisa Blommestijn, eds., *Reflections on Democracy in the European Union*, Eleven International Publishing, The Hague 2020, pp. 167_193.

⁴ Wet Openbare Manifestaties, art. 5, lid 1: “De burgemeester kan naar aanleiding van een kennisgeving voorschriften en beperkingen stellen of een verbod geven”. Art. 5, lid 3: “Een voorschrift, beperking of verbod kan geen betrekking hebben op de inhoud van hetgeen wordt beleden, onderscheidenlijk van de te openbaren gedachten of gevoelens”.

consensus, dan wel tijdens de uitzending (via “doorvragen”).

Ik wil erop wijzen dat veel adviezen of kritiek van de ombudsman jegens de omroep, zoals die worden gemaakt in rapport 1 en in rapport 2, zich op gespannen voet bevinden met de grondwettelijke norm van het censuurverbod en daarmee met de vrijheid van drukpers (art. 7 Gw) of de vrijheid van expressie (art. 10 EVRM).

KWALITEIT

Dat brengt mij op een tweede centrale waarde uit de Mediawet. Het is wat men kan noemen de “kwaliteitsnorm”. Onder 2.1.2a Mediawet wordt gesproken over een media-aanbod dat “evenwichtig, pluriform, gevarieerd en kwalitatief hoogstaand” is en dat zich kenmerkt door “grote verscheidenheid naar vorm en inhoud”.

In de argumentatie van de ombudsman, zowel in het eerste als het tweede rapport, kan men voortdurend het volgende patroon zien terugkomen. De ombudsman erkent *eerst* dat diversiteit van belang is en een centrale waarde van de Mediawet. *Vervolgens* constateert de ombudsman dat die diversiteit en de vrijheid van de omroep “niet onbegrensd” is. Als grens wordt dan de kwaliteitsnorm opgevoerd. Vervolgens wordt aan die kwaliteitsnorm een invulling gegeven die zeer beperkt is. Zowel in artistiek opzicht als in inhoudelijk opzicht. De ombudsman constateert dan dat de presentatoren niet zouden “doorvragen” (teveel “doorgeefluik” zijn).

Er worden dan vaak door de ombudsman (gesteund door klagers) aanbevelingen gedaan, eisen gesteld, die kwestieus zijn. Kwestieus omdat zij uitgaan van de principes die andere omroepen misschien volgen, maar Ongehoord Nederland misschien om goede redenen juist niet. Niet omdat Ongehoord Nederland niet in staat zou zijn om dezelfde programma’s te maken als de andere omroepen, maar omdat het haar missie is om het anders te doen. Door het niet alleen inhoudelijk anders te doen, maar ook artistiek.

Teveel wordt dat “anders” overigens getypeerd als verschil in onderwerpskeuze. Bij andere omroepen worden geen, of nauwelijks, migratie kritische thema’s geagendeerd. Bij de andere omroepen wordt ook niet, of nauwelijks, de visie van de Nederlandse overheid ten aanzien van coronabestrijding kritisch onder de loep genomen. Tijdens de veel besproken uitzending van 15 september belichtte ON! een vergeten dimensie van het racisme, namelijk dat racisme bij *alle* bevolkingsgroepen voorkomt. Men kan misschien zelfs wel zeggen dat ON! een taboe belichtte: het taboe dat racisme bij alle bevolkingsgroepen voorkomt, zelfs ook groepen waarbij men dat in het geheel niet zou verwachten.

Maar we moeten het “anders” ook zien tegen het licht van de “grote verscheidenheid naar vorm en inhoud” die het bestel als geheel zou moeten kenmerken volgens de Mediawet. Ook de *vorm* van de programma’s van ON! is anders. Naar aanleiding van introductiefilmpjes worden aan de gasten korte commentaren ontlokt. Die commentatoren zijn inderdaad opiniërend en inderdaad anders opiniërend dan men aantreft bij de andere omroepen, maar dat is juist de kracht en ei-

gen identiteit van de omroep en draagt niet alleen bij tot de diversiteit van het omroepbestel als geheel, maar het verhoogt ook de kwaliteit daarvan. Een omroepbestel met daarin een omroep die niet alleen andere thema's agendeert maar dat ook doet volgens een ander artistiek concept, verhoogt niet alleen de *diversiteit* van het bestel als geheel maar ook de *kwaliteit* van het bestel.

MENSELIJKE ONWETENDHEID ALS CHRONISCH TEKORT

Nu zal de ombudsman, daarbij gesteund door klagers, wellicht tegenwerpen dat men dit allemaal niet ontkent, maar dat de NPO geen “aantoonbare onjuistheden” mag verbreiden. Men mag geen *misinformatie* verbreiden (onbedoelde onjuiste informatie) en helemaal geen *desinformatie* (onjuiste informatie met het doel te misleiden). Over beide concepten wil ik enkele opmerkingen maken.

We mogen aannemen dat veel van de klachten over ON! geen klachten betreffen over desinformatie (bewuste misleiding). Ook de ombudsman heeft, alle kritiek in rapport 1 en 2 ten spijt, geen klachten over desinformatie. Wel over misinformatie. Dit wordt vaak vergeten en de klagers halen deze twee concepten vaak door elkaar. Men denkt dat wanneer men iets hoort of ziet dat men niet verwacht, de omroep “desinformatie” verspreidt. Of dat presentatoren of studio-gasten “liegen” over de ware toedracht van de zaken en gebeurtenissen waarover zij berichten. De kwaliteit van de klachten is vaak ook laag in de zin van slecht onderbouwd. Vandaar ook dat het niet bijzonder informatief is, zoals we bij de ombudsman vaak tegenkomen, alleen te verwijzen naar de *hoeveelheid* klachten. De ombudsman herhaalt regelmatig dat zij heel veel klachten heeft ontvangen. Zij komt niet tot een weging van die klachten. (Ook niet tot een nuancering van die hoeveelheid trouwens die, afgezet tegen de hoeveelheid televisiekijkers, laag is, ook niet bijzonder hoog in vergelijking met klachten die over andere omroepen worden gemaakt, in het bijzonder niet wanneer men bedenkt dat het een nieuwe omroep is).

Opvallend is verder dat de ombudsman geen oog heeft voor de situatie waarin we ons tegenwoordig bevinden in het maatschappelijk debat. We bevinden ons in een gepolariseerd politiek en ideologisch klimaat waarbij mensen ertoe neigen visies die afwijken van de eigen visie te ervaren – en vervolgens te benoemen – als bewust gecreëerde misleiding van de andere partij. Zo werd in de 16e en 17e eeuw door katholieken in Frankrijk de protestantse visie gediskwalificeerd als niet alleen onjuist, misleidend, verwerpelijk en gevaarlijk, maar ook als een poging tot misleiding.⁵ Het marxisme-leninisme had eenzelfde visie op de “bourgeois” filosofie. De bourgeois had het niet alleen bij het verkeerde eind, maar hij probeerde ook het proletarisch (marxistische) gezichtspunt doelbewust verkeerd voor te stellen. Misleiding van de arbeider was het doel.⁶

Het systeem van constitutionele waarden waarop de Mediawet is gebaseerd, is gestoeld op een

⁵ Roy, Rudy van, *God in Frankrijk: godsdienststrijd en koninklijk absolutisme in tijden van reformatie en contrareformatie: de ontwikkeling van de laïcité*, Mens & Cultuur Uitgevers, Gent 2012.

⁶ Informatief hierover is: Reve, Karel van het, *Het geloof der kameraden*, G.A. van Oorschot, Amsterdam 1969; Kadt, J. de, *Beweringen en bewijzen*, G.A. van Oorschot, Amsterdam 1965.

ander idee. Dat andere idee is dat de wereld zich minder gemakkelijk eenduidig laat verklaren, en ook laat kennen, dan het in zwaar ideologisch opgetuigde wereldbeschouwingen als het 16e-eeuwse katholicisme of het 20ste-eeuwse marxisme wordt voorgesteld.⁷ *Onwetendheid is een chronisch tekort van de mens* en alleen door inspanning bij het zoeken naar de waarheid kan hij of zij (of het) kleine inzichten verwerven.⁸ Die inzichten zijn echter geen “eeuwige waarheden”, in steen gebeitelde geloofsdogma’s, maar tijdelijke inzichten die men altijd verbeterbaar moet achten. Een open houding naar andere inzichten is ook van groot belang.⁹

Daarom is ook de vrijheid van expressie of, zoals het in de grondwet zo mooi archaisch wordt geformuleerd, de “vrijheid van drukpers” van groot belang. Via die “vrijheid van drukpers” kunnen we tot nieuwe inzichten komen. Ook tot bijstelling van onze inzichten. Of wat we dachten dat inzichten waren. De pluriformiteit van de pers (of media) is van belang, omdat het ons behoedt voor hoogmoed: voor de vaste overtuiging dat we de waarheid hebben gevonden en dat we die alleen maar moeten afschermen van de informatie waarmee anderen aankomen als concurrerend voor het perspectief.

Wat ik in het commentaar van de ombudsman hoor doorklinken, is een gering besef van de consequenties van de hierboven getypeerde houding. De chronische onwetendheid van de mens noopt tot respect voor een vrije uitwisseling van inzichten. Het is het enige middel dat we hebben om verder te komen bij waarheidsvinding. De ombudsman doet het daarentegen voorkomen alsof we de beschikking hebben over een vast corpus aan gecheckte en bewezen *feiten* en een ander geheel aan ongefundeerde *meningen*. Waar nu de presentatoren falen, en daarmee de omroep ON! faalt, denkt de ombudsman, is dat men geen, of onvoldoende, kennis draagt van dat vaste corpus aan gecheckte feiten. Dat vaste corpus aan gecheckte feiten moet aan elke studiogast worden voorgehouden. Een studiogast die lijkt in te gaan tegen die feiten moet worden tegengesproken. Bij hem of haar moet worden “doorgevraagd”. De studiogasten moeten verantwoording afleggen over hun afwijken van de consensus. De presentatoren doen dat niet, volgens de ombudsman. De presentatoren laten gasten allerlei ongefundeerde meningen ventileren zonder “doorvragen”, zonder tegenspraak, zodat “mening” zijn mars kan maken door de wereld in plaats van “feit”. Maar deze manicheïsche scheiding van feit en mening is veel te strak doorgevoerd in de rapporten van de ombudsman en zelfs een gevaar voor de vrije waarheidsvinding.

De ombudsman voegt zich hierbij overigens in een veel breder cultuurpatroon waarin, aange-stuurd vanuit de EU, men zich enorme zorgen maakt over “nepnieuws”, “misinformatie” en “desinformatie”. Maar men lijkt zich minder zorgen te maken over “who checks the checkers?”. Ik kan binnen het bestek van dit rapport dit onderwerp niet uitdiepen en beperk mij tot de

⁷ Cliteur, Paul, Jansen, Jesper, Pierik, Perry, red., *Cultuurmarxisme: er waart een spook door het Westen*, Uitgeverij Aspect, Soesterberg 2018.

⁸ Zie ook advocaat Hakan Külcü van ON! tijdens de hoorzitting 18 nov 2022 over het bezwaar tegen het sanctiebesluit van 5 juli 2022 door NPO RvB: <https://ap.lc/P53V1> die terecht wees op de “geleerde onwetendheid” van Socrates: Bury, J.B., “The Trial of Socrates”, 1926, in: J.B. Bury, *Selected Essays*, Edited by Harold Temperley, Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1964, pp. 75_90.

⁹ In de jaren zeventig van de vorige eeuw vaak onderbouwd met een verwijzing naar het werk van de Oostenrijkse wetenschapsfilosoof Karl Popper, zoals in: Popper, Karl R., “Science: Conjectures and Refutations”, A Lecture given at Peterhouse, Cambridge, in Summer 1953, in: *Conjectures and Refutations*, Harper Torchbooks, Harper & Row, New York Hagers-town San Francisco London 1968 (1962) die op zijn beurt verder borduurde op het werk van: Mill, John Stuart, *On Liberty*, With an Introduction by W. L. Courtney, Walter Scott, London 1901.

volgende opmerking. Zoals de Franse denkers Michel Onfray met *Théorie de la dictature* (2019)¹⁰ en Jean Brickmont met *La République des censeurs* (2014)¹¹ duidelijk maken, moeten we ons meer zorgen maken over de mogelijkheden van overheden onze informatie te breidelen dan over aanbieders van nepnieuws.¹²

FACT-CHECKING IN EEN WERELD WAARIN FEITEN WORDEN BETWIST

Ik wil nog even doorgaan op het onderwerp van “fact-checking”, het onderwerp waarop ON!, volgens de ombudsman, in gebreke zou blijven. Het kan de ombudsman niet zijn ontgaan dat we leven in een tijd van enorme tegengestelde claims, ook onder deskundigen, over wat de feiten zijn over deze wereld. Dat geldt natuurlijk allereerst voor informatie over corona, waarover nu druppelsgewijs heel veel nieuwe informatie binnenkomt en die afwijkt van de informatie die bij de reeds bestaande omroepen werd geventileerd. Maar het geldt ook voor andere onderwerpen die aan de orde zijn in de programma’s van ON!. Wanneer men zaken van een andere kant wil belichten (iets waartoe de Mediawet impliciet oproept met diversiteit als funderende waarde) dan betekent het ook iets voor de lijst van gasten die men naar voren laat komen.

In bijlage 7 bij het tweede rapport van de ombudsman, is een lijst van namen opgenomen van de gasten. Het valt onmiddellijk op dat dit gasten zijn die doorgaans bij de andere omroepen ontbreken. In die zin gaat het ook om een “ongehoorde lijst”. Toch zijn, als het om de wetenschappelijke onderwerpen gaat, het wel gasten met expertise die vergelijkbaar is met de expertise van de gasten die bij de andere omroepen aanschuiven. Het is alleen vaak een “ander geluid” dat men hoort. Een ongehoord geluid. Maar daarmee volkomen in overeenstemming met de Mediawet.

Ik zal enige voorbeelden geven om de gedachten te bepalen. In het rapport 2 van de ombudsman wordt op pagina 19, noot 85, gesproken over immunoloog dr. Ir. Carla Peeters. Peeters ventileert andere inzichten dan Prof. Marion Koopmans die bij de andere omroepen vaak verschijnt (“gast aan huis is”, mag men wel zeggen: zowel ten aanzien van de frequentie van haar verschijning alsook de welwillende houding waarmee zij ondervraagd wordt bij de andere omroepen dan ON!). Het “andere” gezichtspunt van Peeters zou men dan ook uit oogpunt van volledigheid van het informatieaanbod van het stelsel als geheel moeten toejuichen. Immers alleen wanneer verschillende perspectieven aan bod komen in de discussie, wordt de kans op waarheidsvinding geoptimaliseerd.

Prof. Marion Koopmans wordt bij de andere omroepen ongeveer even kritisch ondervraagd over

¹⁰ Onfray, Michel, *Théorie de la dictature*, Robert Laffont, Paris 2019.

¹¹ Bricmont, Jean, *La République des censeurs*, L’Héne, Paris 2014.

¹² Jong, Coen de, “Inzake de zorgwekkende invloed van Silicon Valley en overheden op het nieuws: Google, Twitter en Facebook zijn bezig met marginaliseren van afwijkende meningen, populistische én progressieve”, in *TPO*, 1 december 2019; Jong, Coen de, *Dwingeland: Orwell in de polder*, Bauwburgwal, Amsterdam 2021.

vaccinaties als presentator Matthijs van Nieuwkerk dat deed met Prof. Dr. Beatrice De Graaf over terrorisme bij De Wereld Draait Door. Dat wil zeggen: in het geheel niet. In die situatie is het goed dat een omroep als ON! andere stemmen een podium geeft. Alleen in de “clash of opinions”, georganiseerd in een waarlijk pluriform bestel, heeft de waarheid kansen. Of: “Let truth and falsehood grapple”, zei een van de vroege vertegenwoordigers van de vrijheid van drukpers.¹³

HOE EEN BOTSING VAN VISIES ORGANISEREN?

Nu kan men die strijd der meningen (de “market place of ideas”)¹⁴ natuurlijk op verschillende manieren organiseren:

1. In een strijd tussen presentator en gasten;
2. In een strijd tussen gasten onderling;
3. In een strijd tussen de omroepen.

De ombudsman lijkt voornamelijk aandacht te hebben voor punt 1. Dat laat zich verklaren door de enigszins optimistische kijk die de ombudsman heeft op de kwaliteit van de gedachtewisseling bij de andere omroepen dan ON!. Bij de tegenwoordig druk besproken gang van zaken in het programma De Wereld Draait Door gaat het over wangedrag van sterpresentator Matthijs van Nieuwkerk na de uitzending op de werkvloer. Maar een ander soort kritiek is minstens zo belangrijk. Men vergeet dat bij DWDD telkens dezelfde deskundigen verschijnen die door de presentator geen enkele kritische vraag kregen voorgelegd. In sommige gevallen is dat verontschuldigbaar. Als de huidige minister van Onderwijs een ingewikkelde zaak als de snaartheorie komt uitleggen bij DWDD dan stelt de interviewer geen kritische vragen. “Doorvragen” is dan ook in die situatie te hoog gegrepen. Begrijpen is het hoogst haalbare. Maar als terrorismedeskundige Prof. Dr. Beatrice de Graaf berichten mag komen duiden over aanslagen die net hebben plaatsgevonden en beschreven staan in de krant, dan zou de interviewer wel iets hebben kunnen doorvragen op de religieuze motieven van de daders. Ook dat gebeurde niet.

Waarom gebeurt dat niet? Dat gebeurt niet omdat een samenleving als geheel in de ban kan verkeren van een bepaald paradigma. Een bepaalde manier van kijken. Wat DWDD kenmerkte is dat een interviewer, een publiek op de publieke tribune, een kijkerspubliek thuis, bepaalde waarden, gezichtspunten, visies, overtuigingen met elkaar deelde. Een virtuele gemeenschap. Op zichzelf is dat niet erg, maar dan moet het ook mogelijk zijn dat andere gemeenschappen

¹³ Milton, John, *Aeropagitica*, in: John Milton, *Aeropagitica and other Political Writings of John Milton*, 1644, Foreword by John Alvis, Liberty Fund, Indianapolis 1999, pp. 3_51.

¹⁴ Dit concept is vooral bekend geworden in de Amerikaanse jurisprudentie: Cate, Irene M. ten, “Speech, Truth, and Freedom: An Examination of John Stuart Mill’s and Justice Oliver Wendell Holmes’s Free Speech Defenses”, in: *Yale Journal of Law & the Humanities*, Vol 22:35, 2010, pp. 35_81; Fraleigh, Douglas M., and Tuman, Joseph S., *Freedom of Speech in the Marketplace of Ideas*, St. Martin’s Press, New York 1997.

bestaansrecht wordt gegund. Op het moment dat een bepaalde gemeenschap, laten we zeggen de DWDD-gemeenschap, zichzelf wil definiëren als “neutraal”, gewoon-ruimdenkend, en een andere gemeenschap als “eng”, “achtergebleven”, “wappies” of “tokkies” hebben we een probleem. Helemaal als de DWDD-gemeenschap het de gewoonste zaak van de wereld vindt dat de andere gemeenschap meebetaalt aan *hun* programma’s.

Het is dan de taak van een wettelijk kader, zoals onder andere ontwikkeld in de Mediawet, de voorwaarden te scheppen voor “institutionele diversiteit”: verschillende omroepen moeten echt iets verschillends laten zien. Onlangs heeft Prof. De Graaf aangegeven dat zij geheel van perspectief is veranderd en nu wél religie als motiverende kracht voor een terrorist erkent.

Wat is de relevantie van dit voorbeeld voor het onderwerp dat we bespreken? Dat is dat niet alleen dat “doorvragen” bij één en dezelfde omroep van belang is, maar ook dat omroepen verschillende deskundigen aan het woord laten en verschillende perspectieven belichten. Wat ongehoord is bij omroep A dient juist een podium te krijgen bij omroep B. Dit is des te meer van belang omdat de menselijke natuur ons tot iets anders doet neigen.

JAAP VAN DISSEL, MARION KOOPMANS EN DIEDERIK GOMMERS ALS DEEL VAN HET GEZIN

Tijdens de corona-beperkingen zag het Nederlandse televisiepubliek avond aan avond dezelfde gezichten in de talkshows als deskundigen verschijnen. De nationale duider van de crisis was Jaap van Dissel. De premier sprak liefkozend over Van Dissel als “Jaap en zijn mensen”. Een andere nationale duider was Marion Koopmans of Diederik Gommers. Voor het grote publiek werden deze mensen huiskamer-vrienden en met het grote publiek werd een vertrouwensrelatie opgebouwd. Jaap, Marion en Diederik werden een beetje deel van het gezin. Er ontstaat dan een stemming van “als Jaap en Marion het zeggen, zal het wel zo zijn”. Toch is dat vanuit een oogpunt van waarheidsvinding geen ideale situatie.

Waarheidsvinding in de wetenschap floreert bij een pluraliteit aan gezichtspunten, een botsing van gezichtspunten, en tegenover “Jaap en Marion” zouden ook andere posities in stelling moeten worden gebracht. De regering heeft echter geen belang bij dit soort contra-expertise. Men wil tenslotte een “crisis managen”. Daarbij passen geen lastige vragen. Maar een staat en samenleving kan ook in haar instituties, in haar wetten, waaronder ook de Mediawet, bepalingen opnemen waardoor dat pluralisme een stevige basis krijgt, zelfs wanneer de beleidsmakers van het moment geneigd zijn dit terzijde te schuiven.

De kwaliteit van het stelsel als geheel wint bij een diversiteit aan perspectieven en benaderingen. Voor dit punt is de ombudsman zo goed als blind. Waarbij ik dan nog buiten beschouwing laat dat de ombudsman niets doet met haar spaarzame kritiek op de andere omroepen. De

ombudsman beweert wel dat het bij de andere omroepen ook niet altijd goed gaat en dat zij zich daarvan bewust is, maar het stimuleert haar tot geen enkele verdere actie of gedachte. Interne oppositie wil zij alleen bij ON! organiseren. De tegenwerping dat in rapport 1 en 2 ook wel iets in kritische zin over de andere omroepen wordt opgemerkt overtuigt niet wanneer de excessieve sancties alleen ON! treffen. En met intrekken van de zendmachtiging als stip op de horizon.

De berustende houding van de ombudsman bij de eenzijdigheid van het uitnodigingsbeleid van de andere omroepen, in combinatie met de alertheid bij ON!, is natuurlijk tevens te wijten aan de houding van de klagers. Maar wat zegt het ons dat een lid van de VARA of de EO weinig waardering kan opbrengen voor een programma van ON!?! Het zou verstandig zijn wanneer de ombudsman zich meer zou opstellen als een representant van het bestel, zoals ontwikkeld in de Mediawet. Niet als spreekbuis van het meest intolerante deel van de Nederlandse bevolking.¹⁵ Dat wil zeggen: wanneer ten overstaan van de klagers zou worden uitgelegd dat de Mediawet een bestel heeft proberen te schetsen waarin diversiteit aan meningen en opvattingen het uitgangspunt is dan zou dat winst zijn. Wanneer men iets hoort dat men nog niet eerder had gehoord of waarmee men het oneens is, zelfs ernstig oneens, dan is dat de prijs die men betaalt voor het leven in een democratisch-pluriforme samenleving. Maar het is ook de prijs die men betaalt voor vermeerdering van kennis, voor verrijking van onze ervaringswereld. De ombudsman fungeert nu als pion van klagers, als “doorgeefluik” van klagers met een beperkt wereldbeeld, ook een beperkte neiging zich te verdiepen in anderen. Een beperkte bereidheid tot “leren”, want leren is altijd gebaseerd op het tot je nemen van iets dat je nog niet wist. De neiging om elk geluid dat afwijkt te willen smoren (“cancellen”) doet afbreuk aan de hier geschetste idealen.¹⁶ Maar ook de keuze voor “gekwetst” zijn is niet zonder problemen. Ik kom hier nog op terug, maar voor nu: “gekwetst zijn” kan ook gemotiveerd worden door hoogmoed. Door de hoogmoed dat men zelf alles al weet. De hoogmoed dat de eigen morele intuïties de enig juiste zijn. Ook de hoogmoed te denken dat authentieke morele ervaringen zijn wat in feite het product is van ideologische indoctrinatie.

¹⁵ Het woord “tolerantie” gebruik ik in Voltairiaanse zin: de houding dat men kan leven met verschil. Dat men een ander zijn spreekrecht niet wil ontnemen, zelfs niet wanneer de ander iets zegt waarmee men het oneens is. Zie: Baggini, Julian, “I may disagree with what you have to say, but I shall defend to the death your right to say it”, in: Julian Baggini, *Should You Judge this Book by its Cover? 100 Fresh Takes on Familiar Sayings and Quotations*, Granta, London 2009, pp. 35_36.

¹⁶ Elbers, Astrid, “Cancel culture aan de UAntwerpen: bewijs van structurele onverdraagzaamheid”, in: *Liberales*, 27 juni 2022: <https://ap.lc/NzLdb>

ENKELE PASSAGES UIT HET RAPPORT VAN DE OMBUDSMAN

Voor de helderheid lijkt het mij bevorderlijk wanneer ik ook op enkele passages uit het rapport 2 van de ombudsman iets nader inga. De reden daarvan is dat ik wil laten zien dat weliswaar weinig mis is met de algemene idealen die de ombudsman opvoert, maar dat de fout zit in de toepassing daarvan op de gevallen die zij bespreekt. De ombudsman blijft onder het mom van “kwaliteitsverhoging” vasthouden aan de ideologische monocultuur die ON! nu juist wil veranderen. Wat dat betreft is inderdaad sprake van een botsing van journalistieke visies. Ik geef hieronder een paar voorbeelden.

“De aanbevelingen waren daarom gericht op verhoging van de journalistieke kwaliteit in bredere zin”, schrijft de ombudsman (p. 1). Ik wil niet tegenspreken dat de aanbevelingen van de ombudsman daar inderdaad op gericht waren in de zin dat die aanbevelingen als kwaliteit verhogend zijn *bedoeld*. Maar het effect van die aanbevelingen zou wel eens geheel contrair kunnen zijn aan wat beoogd wordt.

Het is misschien goed ook uit te spreken dat elke serieuze kritiek welkom is. Dat geldt natuurlijk ook voor de programma’s van ON!. Kritiek kan echter niet altijd leiden tot aanpassing wanneer de bekritiseerde instantie ontrouw zou moeten worden aan zichzelf wanneer de kritiek zou worden gevolgd. De ombudsman zou om werkelijke kwaliteitsverhoging tot stand te brengen een veel kritischer houding moeten aannemen tegenover de klagers.

“Vanaf dat moment kreeg de ombudsman opnieuw (veel) klachten, over meerdere uitzendingen van Ongehoord Nederland”, staat in de inleiding tot het tweede rapport (p. 1).

Ik herhaal graag wat ik eerder heb gezegd naar aanleiding van het rapport van de ombudsman 1, namelijk dat de hoeveelheid klachten *niet groot* is. Die hoeveelheid klachten is misschien relatief groot, zoals elke verandering ook vaak leidt tot klachten. Mensen zijn aan een traditionele omroepwereld “gewend”. ON! presenteert iets dat ongehoord is, ongezien, en daarmee ongewoon. Enige relativering van de hoeveelheid klachten lijkt mij dan ook op zijn plaats. Wat zou moeten tellen is: 1. Of ON! aansluit op de wensen van een doelgroep die voldoende groot is, 2. Binnen de kaders van de Mediawet en Journalistieke Code functioneert. Minder of ON! aansluit op wensen van een doelgroep die eigenlijk liever naar een andere omroep kijkt.

Een vergelijking met politieke partijen kan hier verhelderend zijn. Natuurlijk “klaagt” iemand die op de PvdA stemt over de PVV of een andere concurrerende partij. En omgekeerd. Een politieke partij waarop iedereen zou willen stemmen en waarover iedereen tevreden is, bestaat alleen in dromen, in fictie, of in dictaturen.¹⁷

“Gezamenlijk uit te dragen basiswaarden staan in de opdracht en missie van de publieke om-

¹⁷ Orwell, George, “Politics and the English Language”, in: *Horizon*, April 1946, pp. 252_264; Orwell, George, *Orwell on Truth*, Harvill Secker, London 2017.

roep. Dit zijn onder meer: ruimte voor verscheidenheid, onafhankelijkheid, bijdragen aan de kwaliteit van de democratie, respect en open staan voor andersdenkenden. Omroepen hebben daarvoor een zogenoemde zorgplicht, waarop zij door de toezichthouder aangesproken kunnen worden” (p. 3).

ON! zal erop wijzen dat dit bij uitstek is wat hun motiveert. De ruimte voor verscheidenheid laat in de huidige situatie (bedoeld wordt van vóór 2022) zwaar te wensen over. De ombudsman kan toch niet ontkennen dat de afwezigheid van Kamerleden van de virtueel grootste partij van Nederland (PVV, één zetel meer dan de VVD in de laatste peiling van De Hond) bij programma's als Buitenhof een schrijnend gebrek is in het licht van de in de Mediawet geformuleerde norm van diversiteit. Stellen dat PVV-ers “niet willen komen” kan niet als contra-argument worden geaccepteerd. Immers gebrek aan verscheidenheid van gasten wordt wel bij ON! als punt van kritiek opgevoerd.

Als tweede wordt “onafhankelijkheid” genoemd. Dit lijkt een sterk punt van ON!.

Ook wordt genoemd “bijdragen aan de kwaliteit van de democratie”. ON! doet dat zeer zeker. ON! geeft stem aan een kijkerspubliek dat ongeveer 20% van de Nederlandse bevolking draagt. De optelsom van het aantal kiezers voor PVV, FVD en nog enkele andere partijen ter rechterzijde van het politieke spectrum. De *uitsluiting* (iets anders kan men het niet noemen) van dit volksdeel is een zwaar gebrek binnen het bestaande omroepsysteem.

“Respect en open staan voor andersdenkenden” is ook een norm die aan de *klagers* van ON! zou moeten worden voorgehouden. Niemand hoeft gedwongen naar de programma's van ON! te kijken. Maar de mensen die dat wel willen moeten daartoe in de gelegenheid worden gesteld. *No taxation without representation.*

De “zorgplicht”, waarvan gewag wordt gemaakt in het rapport 2 van de ombudsman, zou derhalve serieus moeten worden genomen en gerealiseerd. Maar ik wil nog een andere opmerking maken over de “zorgplicht” waarop de omroepen “door de toezichthouder aangesproken kunnen worden” (p. 3). Ik zal dat hieronder verder uitwerken naar aanleiding van de gewraakte uitzending van 15 september. Daarmee pak ik het punt weer op waarmee ik dit rapport ben begonnen: de gang van zaken rond de uitzending over het racisme-item.

DE UITZENDING VAN 15 SEPTEMBER OVER HET UNIVERSEEL RACISME

In de inleiding van dit rapport heb ik de conceptie van racisme die werd toegelicht in de uitzending van 15 september aangeduid als “universeel racisme”. Men kan dat universele racisme (racisme komt onder alle groepen voor) contrasteren met het “particulier racisme” (racisme komt alleen voor bij witte mensen). Het particulier racisme kreeg een stem bij het meisje dat reeds in de eerste veertig seconden van de uitzending getoond werd. Racisme zou alleen bij blanke mensen voorkomen. Nu is dit meisje (geschatte leeftijd tussen de 16 en 20 jaar) natuurlijk geen gezaghebbende bron over racisme. Maar men moet niet vergeten dat deze specifieke opvatting over racisme wijdverbreid is bij een hedendaagse stroming in het denken en sociaal activisme die bekend staat als “woke”. De contouren van de woke-beweging laten goed begrijpen dat de uitzending van 15 september de reacties heeft opgeroepen die het heeft opgeroepen. Ook de kritiek op het woord “neger” en het filmpje met de agressie van zwarte jonge mannen naar witte mensen passen goed in de nieuwe woke-mentaliteit.

HET GEBRUIK VAN HET WOORD “NEGER” TIJDENS DE UITZENDING VAN 15 SEPTEMBER

Zoals gezegd, in de uitzending van 15 september is door de presentator het woord “neger” gebruikt voor gekleurde of zwarte personen. Dit punt riep kritiek op bij sommigen. Overigens niet bij iedereen. Op mijn tijdlijn op LinkedIn of Facebook kwam ik tijdens de discussie over de uitzending op internetfora een foto tegen van een vrolijk lachende zwarte persoon met daarbij de tekst “maar ik ben toch ook een neger?”. “Bovendien een vrolijke neger”, voegde de schrijver toe. Niet voor alle zwarte personen is het woord “neger” kennelijk een diskwalificerende term.

Het is ook bekend dat gekleurde personen onder elkaar het woord gebruiken in gekscherende zin wanneer men elkaar aanspreekt als “Hey, negro”.

Niettemin valt natuurlijk niet te ontkennen dat voor vele anderen het woord “neger” tegenwoordig is gaan gelden als een taboe-woord. Een woord dat in ieder geval iemand met een lichtere huidskleur wordt geacht niet te gebruiken.

Nu gaat het mij in dit verband niet om het recht van sommigen om het gebruik van het woord “neger” te vermijden. Wie dat woord niet wil gebruiken is daarin vrij. Maar belangrijk in de context van dit onderzoek is het eventuele recht van iemand die niet wil meewerken aan het vestigen van een taboe op het woord om het woord “neger” in de oude, niet door negatieve associaties en bedoelingen besmette woord, te *blijven gebruiken*. Bestaat zo’n recht? En als een recht op eigen woordkeuze zou bestaan, is het dan ook nuttig om dat te claimen?

Wat voor motieven zou iemand kunnen hebben om zich niet te conformeren aan de eisen van

hedendaags taalactivisme?

Op die vraag geeft de ombudsman in rapport 2 verschillende onbepaalde maar naar mijn idee ook tegenstrijdige antwoorden. De ombudsman zegt: “De Journalistieke Code zegt niets over kwetsen of het verbieden van woorden” (p. 21).

Dat zou er dus op wijzen dat een presentator niet kan worden gedwongen tot het niet gebruiken van woorden wanneer die presentator daartoe zelf geen aanleiding ziet. Maar dan vervolgt de ombudsman met een weergave van de context waarin het woord gebruikt werd: het tonen van een filmpje waarin zwarte mensen insloegen op witte mensen. En in die context, zegt de ombudsman, kan het weer anders komen te liggen: “Volgens deze keten kán bepaald taalgebruik gezien worden als in strijd met de Journalistieke Code” (p. 21). Met het plaatsen van het streepje op het woord “kan” (dus: kán) lijkt de ombudsman weer te suggereren dat het zo kán worden gezien en dus niet zo *hoeft* te worden gezien.

In tegenstelling tot de klagers die snel met concepten als racisme strooien lijkt de ombudsman met het onderwerp enigszins te hebben geworsteld.

De klachten van de klagers, zoals geparafraseerd door de ombudsman, zijn, zoals vaak, voortvander met de afwijzing van het gebruik van het woord. Tijdens een uitvoerige bespreking van de uitzending van 15 september zegt de ombudsman: “Verder werd in klachten verwezen naar racistisch, discriminerend, neerbuigend of stigmatiserend taalgebruik en racistische uitspraken” (p. 8).

Zoals ik eerder in de inleiding tot dit rapport heb geschreven: een “racistische uitspraak” is niet gedaan in de uitzending van 15 september. Noch door de presentatoren, noch door de gasten. De presentator heeft één of twee keer het woord “neger” gebruikt maar, gezien de context van wat zij verder over het onderwerp zei tijdens de uitzending, valt op geen enkele manier op te maken dat zij enig racistisch motief zou hebben gehad met het gebruik van dat woord. Dat geldt overigens ook voor generaties voor ons. Laten we eens zien hoe het woord werd gebruikt in de recente geschiedenis.

EEN KLEIN BEETJE GESCHIEDENIS OVER HET GEBRUIK VAN HET WOORD “NEGER”

In het nawoord bij de Nederlandse vertaling van Étienne de La Boétie’s *Discours de la servitude volontaire* (1562) spreekt de socialist-anarchist Anton Constandse (1899-1985) geheel onbevangen over “de Amerikaanse negerleider Martin Luther King”.¹⁸ Dat is in het kader van een bespreking van de opvattingen van Etienne de la Boétie Max Nettlau, Leo Tolstoj en andere door Constandse bewonderde sociale hervormers. Het woord “negerleider” heeft dus bij Constandse in 1980 wanneer hij schrijft dus geen enkele negatieve gevoelswaarde.

Negen jaar later, in 1989, publiceerden Meindert Fennema en Geertje Kersten-van der Giessen een Nederlandse vertaling, voorzien van een inleiding, van Condorcet’s *Réflexions sur l’esclavage des nègres* (1781), vertaald als *Beschouwingen over de negerslavernij* (1989, 2e druk 1991).¹⁹ Dus niet als *Beschouwingen over de n-woord slavernij*.

Noch de socialist-anarchist Constandse, noch de GroenLinks-politicus Fennema, kunnen worden verdacht van enige sympathie voor slavernij of antipathie jegens “mensen van kleur”. En hetzelfde geldt voor Condorcet, zoals bekend een van de historische stemmen ter afschaffing van de slavernij.

Een veelgehoord antwoord op beschouwingen zoals ik die hierboven ten beste geef is natuurlijk: “maar woorden veranderen nu eenmaal van betekenis”. Een woord als “neger” was in de jaren zeventig, tachtig en misschien zelfs negentig van van de 20ste -eeuw, toen Constandse en Fennema schreven, nog onbelast. Tegenwoordig is het woord “neger” wél belast. Waarom zouden we ons daaraan niet aanpassen?

Dat laatste is een serieuze vraag, maar wordt vaak opgevat als een retorische vraag. Men suggereert dat er “niets op tegen is” woorden van betekenis te *laten* veranderen, terwijl dit een door mensen gestuurd proces is. Woorden veranderen niet “vanzelf” van betekenis. Het zijn mensen die dit *laten* gebeuren. Soms mensen die daar bewust op *aansturen*. Anderen die dat *navolgen*. Maar sommigen kunnen zich daar ook tegen *verzetten*. Niet meewerken aan een bewust gestuurd proces door anderen. Bijvoorbeeld omdat men de motieven wantrouwt van degenen die op betekenisverandering aansturen. Of omdat men het taalactivisme rond een bepaald woord niet positief waardeert en men naar aanleiding van een concreet geval een daad van verzet wil plegen. Ik ga daar nog iets nader op in.

¹⁸ Boétie, Etienne de la, *De vrijwillige slavernij*, vertaald door Ewald Vanvugt, uitgeleid door dr. A.L. Constandse, Onze tijd/In de Knipscheer, Haarlem 1980, p. 65.

¹⁹ Condorcet, *Beschouwingen over de negerslavernij*, Vertaling Meindert Fennema, Geertje Karsten-van der Giesse, Inleiding Meindert Fennema, Uitgeverij Heureka, Weesp 1989 (*Réflexions sur l’esclavage des nègres*, par M. Schwartz, 1988).

TAALACTIVISME

Er is de laatste jaren een, uit de Verenigde Staten overgewaaid, taalactivisme vigerend geworden. Allerlei woorden worden van hun traditionele betekenis ontdaan en van een nieuwe betekenis voorzien, vaak omdat een agressieve, relatief kleine, maar invloedrijke groep daarop aandringt.

Verschillende schrijvers over dit onderwerp spreken van “woke-activisme”. Mensen die “woke” zijn (letterlijk “ontwaakt”) zien overal racisme, fascisme, nazisme, fobieën (islamofobie, xenofobie, etc.) waar meer traditioneel ingestelde taalgebruikers dat niet zien. De woke-activisten (ook wel “wokies” genoemd) dringen aan op een voortdurende verandering van onze taalconventies. Dat voortdurend opschudden van onze taalconventies is een onderdeel van hun politieke programma. Dat politieke programma komt, kortweg, neer op het identificeren van vormen van racisme en discriminatoir denken waar anderen dat nog niet hadden onderkend. Maar ook op het aanwijzen van schuldigen aan dat racisme en discriminatoire denken.

Die “schuldigen” kunnen zomaar worden aangewezen, zelfs aan de schandpaal genageld, als zij een verkeerd woord hebben gebruikt. Het woord “neger” is zo’n woord. En door alleen het achteloos gebruik van zo’n woord, werkt men zichzelf dus in de beklagdenbank. Die “beklaagdenbank” kan soms letterlijk een veroordeling door een rechterlijke instantie betekenen.²⁰

Maar het blijft niet bij het woord “neger”. Een voorheen “blank” persoon dient nu “wit” te worden genoemd. Een voormalig als “slaaf” aangeduide persoon dient tegenwoordig te worden aangemerkt als “tot slaaf gemaakt”. Wie daaraan niet meewerkt stelt zich bloot aan het verwijt sympathie te hebben voor slavernij als instituut of zelf een racist te zijn.²¹

De lijst van “verboden woorden” is inmiddels aardig lang geworden.²²

- “Dames en heren” is inmiddels taboe en moet zijn “Mensen, aanwezigen”.
- “Vaders en moeders” mogen niet meer geslachtelijk worden benoemd, maar moeten opgaan in het genderneutrale “ouders”.
- “Echtgenoot, man, vrouw” moet opgaan in “partner”.
- De “Gay parade” veranderde in de “gay pride”, die inmiddels is veranderd in de “Canal pride”.
- De term “homoseksueel” is inmiddels verouderd en verwerpelijk, want moet zijn “lhbti”-er.
- Bij een “transgender” moet erachter vermeld worden dat het om een persoon gaat: “transgender persoon”.
- “Geboren als meisje” moet zijn “bij geboorte gezien als meisje”.

²⁰ Cliteur, Paul, *Bardot, Fallaci, Houellebecq en Wilders*, De Blauwe Tijger, Groningen 2016.

²¹ Een Nederlandse deskundige die buiten de pas loopt is: Emmer, P.C., *De Nederlandse slavenhandel, 1500-1850*, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen 2003; Emmer, P.C., *Het zwart-wit denken voorbij: een bijdrage aan de discussie over kolonialisme, slavernij en migratie*, Nieuw Amsterdam Uitgevers, Amsterdam 2018.

²² Er is inmiddels een aanzienlijke literatuur ontstaan over het wokisme. Ik noem slechts: Harlaar, Martin, red., *Ben ik wel woke genoeg: een ontdekkingsstocht door het land der Social Justice Warriors?*, Gompel & Svacina, Antwerpen/'s-Hertogenbosch 2022; Valkenberg, Sebastien, *Policor in de polder: Hoe politieke correctheid Nederland dom maakt*, Ambo/Anthos, Amsterdam 2021; Berg, Floris van den, *Wokabulary: kritisch wokewoordenboek*, Aspekt, Soesterberg 2022; Bock-Côté, Mathieu, *La Révolution racialiste: et autres virus idéologiques*, Les Presses de la Cité, Paris 2021; Fourest, Caroline, *Génération offensée: de la police de la culture à la police de la pensée*, Grasset, Paris 2020; Mariën, Fons, *Ik ben geen witte man: over racisme en woke-activisme*, Kwintessens, ASP, Brussel 2022; Murray, Douglas, *The Madness of Crowds: Gender, Race and Identity*, Bloomsbury Continuum, London 2019.

- De “interseksueel” moet veranderen in de “intersekse persoon”.

 Liever niet	<small>Bron: RegenboogTooltips Gemeente Amsterdam</small> Wel gebruiken
Homoseksuele Amsterdammers	Lhbtï-Amsterdammers
Een transgender, travestiet, transseksueel	Een transgender persoon, een trans persoon
Ombouwen, omgebouwd	Transitie
Geboren als meisje	Bij geboorte gezien als meisje
Interseksueel, (pseudo) hermafrodiet	Intersekse persoon

Regenboog Taaltips, Gemeente Amsterdam.

Dit alles is wellicht mogelijk zolang het taalgebruik verandert op basis van vrijwilligheid. Maar wat nu wanneer men een patroon begint te herkennen waaraan men kwalijke kanten onderkent?

TAALACTIVISME ALS GEORGANISEERDE OIKOFOBIE

Zo lijkt dat taalactivisme een gecoördineerde actie van mensen die centrale instituties en waarden van westerse samenlevingen telkens aanvallen om de waarde van de westerse cultuur te ontkennen. De Britse filosoof Roger Scruton sprak van “oikofobie”: een ziekelijke afkeer van het eigene, een term die in Nederland gepopulariseerd werd door Thierry Baudet.²³ De Franse theoreticus Matthieu Bock-Côté laat in *La Révolution racialiste* (2021) zien hoe radicaal de beweging is die inzet op het ondermijnen van westerse samenlevingen door mensen te doordringen van de vermeend negatieve kanten daarvan.²⁴ Taalactivisme is een onderdeel van die acties en zelfs een belangrijk onderdeel.

Een vroege auteur over dit onderwerp is Pascal Brucker met zijn boek *La tyrannie de la pénitence*

²³ Baudet, Thierry, *Oikofobie: de angst voor het eigene*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2013.

²⁴ Bock-Côté, Mathieu, *La Révolution racialiste: et autres virus idéologiques*, Les Presses de la Cité, Paris 2021.

(2006).²⁵ Het westen is gepreoccupeerd geraakt met een soort imaginair schuldgevoel. De witte man is een perfecte zondebok, schrijft Bruckner in *Un coupable Presque parfait: la construction du bouc émissaire blanc* (2020).²⁶ De Nederlandse artikelen 137c en d Sr., de artikelen die groepsbelediging en haatzaaien criminaliseren, worden een ware cultus van zelfbekladding en schuldbelijdenis, zoals Bruckner beschrijft *Un racisme imaginaire: islamophobie et culpabilité* (2017).²⁷ Dit “ingebeelde racisme” is veel minder onschuldig dan het lijkt. Het is niet alleen absurd, ongegrond, onnodig, soms lachwekkend, maar ook een collectief ziekelijke aandoening die het vertrouwen in de westerse beschaving ondermijnt. Kritisch zijn op eigen vooroordelen is fijn, maar een ziekelijke preoccupatie met een eigen schuld die onterecht is of overdreven niet. Dat is zelfs ondermijnend.

Het taalactivisme waarbij woorden telkens in een andere betekenis moeten worden gelanceerd is onderdeel van een breder patroon van zelfbevelekking. Er moet een bepaalde boodschap worden ingepompt dat de westerse mens zondig is, een soort herleving van de leer van de erfzonde. Dit is dus niet onschuldig, maar een verstrekkend proces.

De literatuur over het wokisme bevat legio boeken die de absurditeit van de woke-eisen belichten, zoals de boeken van de Nederlandse filosofen Valkenberg²⁸ en Van den Berg,²⁹ maar sommige boeken gaan ook in op de diepere oorzaken en de gevolgen daarvan.³⁰ Dat geldt bijvoorbeeld voor Bock-Côté en ook voor het boek van Martin Harlaar.³¹ Bock-Côté beschrijft hoe de woke-beweging een nieuwe bevestiging is die de intolerantie waartegen de verlichtingsfilosofen strenden opnieuw doen herleven. Hij beschrijft ook de wijze waarop de filosofie zich verspreidt: niet als gevolg van een rationale verdediging door de aanhangers, maar als een virus. Op internetfora wordt iedereen die in verzet komt tegen het virus geïncrimineerd als racist, fascist, nazi, “*on criminalise celui qui ne pense pas comme nous.*”³²

Bock-Côté maakt ook goed duidelijk hoe radicaal de woke-filosofie is. Maar hij waarschuwt ook dat we ons niet in slaap moeten laten wiegen door de woke-reclame. Het is niet zo dat, omdat men zich beroept op lofwaardige idealen zoals “kritiek op racisme” men zelf prijzenswaardig optreedt. De woke-filosofie gaat over lijken: uitsluiting uit maatschappelijke functies van iedereen die andere opvattingen heeft, ontslag van mensen na een verkeerde opmerking, en verbreiding van censuur in culturele instellingen, instellingen van onderwijs, voornamelijk universiteiten. De slachtoffers aan universiteiten vormen inmiddels een indrukwekkende lijst. In de uitzending van 15 september was een filmpje opgenomen waarin aan kinderen (van

²⁵ Bruckner, Pascal, *La tyrannie de la pénitence: essai sur le masochisme occidental*, Bernard Grasset, Paris 2006. Eerder nog: Bruckner, Pascal, *Le sanglot de l'homme blanc: Tiers-Monde, culpabilité, haine de soi*, Éditions du Seuil, Paris 1983. In het Engels: Bruckner, Pascal, *The Tears of the White Man: Compassion As Contempt*, The Free Press, New York, London 1986.

²⁶ Bruckner, Pascal, *Un coupable Presque parfait: la construction du bouc émissaire blanc*, Grasset, Paris 2020.

²⁷ Bruckner, Pascal, *Un racisme imaginaire: islamophobie et culpabilité*, Grasset, Paris 2017.

²⁸ Valkenberg, Sebastien, *Policor in de polder: Hoe politieke correctheid Nederland dom maakt*, Ambo/Anthos, Amsterdam 2021.

²⁹ Berg, Floris van den, *Wokabulary: kritisch wokewoordenboek*, Aspekt, Soesterberg 2022.

^{30|31} Harlaar, Martin, red., *Ben ik wel woke genoeg: een ontdekkingsstocht door het land der Social Justice Warriors?*, Gompel & Svacina, Antwerpen/'s-Hertogenbosch 2022.

³² Bock-Côté, Mathieu, *La Révolution racialiste: et autres virus idéologiques*, Les Presses de la Cité, Paris 2021.

leeftijd middelbare school) werd gevraagd of als witte mensen zouden verdwijnen nog racisme zou bestaan. Zoals gezegd, een meisje antwoordde, na enige aarzeling, dat zij dacht dat dit niet het geval zou zijn. Racisme, dat was speciaal verbonden met witte – voorheen blanke – mensen. Wat ik hiervoor dus heb aangeduid als het perspectief van het “universeel racisme” werd door dit meisje verworpen. Particulier racisme is reeds haar overtuiging. Hoe komt zij aan die overtuiging? Het antwoord van Bock-Côté is dat dit het resultaat is van een zeer indringend proces van indoctrinatie dat zich nu over de westerse wereld verspreidt (en dat begonnen is in de Verenigde Staten). Het westen heeft schuld, westerse schuld. Afschaffen van Zwarte Piet, excuses voor slavernijverleden, discussies over “cultural appropriation”, zoals beschreven door Caroline Fourest in *Génération offensée* (2020), het maakt deel uit van een groter geheel.

NEE, DIT IS GEEN “COMPLOTTHEORIE”

Is dit een “complottheorie”? Ik ben geneigd het te ontkennen. Wat dit is, is een kritische reflectie op onze cultuur, op de processen die daarin werkzaam zijn, en dit kan ons ertoe brengen ook kritisch te reflecteren op het taalactivisme.

Immers het taalactivisme is minder onschuldig dan het lijkt. Op het eerste gezicht lijkt natuurlijk afschaffing van Zwarte Piet onschuldig, zo niet gewenst. Immers er zijn bepaalde mensen die aanstoot nemen aan Zwarte Piet. De zwarte kindervriend roept associaties op met racisme. Waarom dan niet een roetveegpiet? Waarom zou je vasthouden aan een praktijk als sommigen aangeven daardoor gekwetst te worden?

Eenzelfde vraag kan men stellen ten aanzien van het gebruik van bepaalde woorden als “neger”. Stel er zijn mensen die, zij het ten onrechte, denken dat het woord “neger” een racistische connotatie heeft. Waarom het dan niet veranderen voor iets anders?

Die vraag kan men eigenlijk moeilijk beantwoorden als men zich niet eerst bezint op het grotere onderdeel waarvan die vraag onderdeel uitmaakt.

Stel er zijn mensen die denken dat het woord “slaaf” de suggestie zou kunnen inhouden dat iemand in diepste wezen een slaaf is (zoals Aristoteles dacht)³³ in plaats van tot slaaf gemaakt. Waarom dan niet het woord “slaaf” veranderen in “tot slaaf gemaakte”?

Stel er zijn mensen die denken dat het woord “blank” een associatie heeft met onschuld en dat “wit” een beter contrast geeft met “zwart”. Waarom dan niet het woord “blank” afschaffen en veranderen in “wit”?

Deze suggesties lijken alleszins redelijk. Nauwelijks iets om langer bij stil te staan. Totdat men

³³ Engerman, Stanley, Drescher, Seymour, and Paquette, Robert, eds., *Slavery*, Oxford University Press, Oxford 2001, p. 9 ff.

bedenkt dat zich hierin een patroon manifesteert. En dat patroon is dat de westerse cultuur en de witte mensen die daarin van oudsher rijk vertegenwoordigd waren zichzelf alleen maar gaan zien als daders, als dragers van een cultuur die niet zou moeten bestaan. Is de westerse cultuur dan bereid tot culturele zelfmoord? En is de mensheid als geheel wel gebaat bij de verbreiding van deze woke-ideologie die aandringt op westerse schuld en westerse culturele zelfmoord? Is het niet eerder een splijtzwam tussen groepen in de samenleving in plaats van dat het bruggen slaat?

Overigens manifesteert zich het taalactivisme niet alleen ten aanzien van woorden als “neger” of rond instituten als Zwarte Piet. Gender (of geconstrueerd geslacht) is ook zo’n onderwerp. De woorden “man” en “vrouw” moeten verdwijnen omdat sommigen zich niet meer met of man of vrouw willen identificeren. Maar mag dat de consequentie zijn? Wat nu wanneer iemand zich wél als man of wél als vrouw wil identificeren, heeft deze groep dat recht niet meer? Moet het respect voor de non-binairen zover gaan dat men de woorden waarmee men de eigen identiteit pleegt aan te duiden moet opgeven? Identitaire zelfmoord? “Vaporisatie”, zoals het in Orwell’s 1984 wordt genoemd? Waarom zou men daaraan meewerken?

BEZWAREN TEGEN DE WOKE-FILOSOFIE

De bezwaren tegen de woke-filosofie, zoals deze in de literatuur worden aangewezen, zijn legio. Woke:

- Doet de samenleving ontaarden in amalgaam van identiteitsgroepen die met elkaar op voet van oorlog doet staan,³⁴
- Betekent een aanslag op de vrijheid van expressie en op de vrijheid van gedachte,
- Ondermijnt het gemeenschapsgevoel in een staat en samenleving: het vernietigt de “natie”,³⁵
- Heeft een geheel verkeerde opvatting van racisme en racismebestrijding waardoor het universeel racisme wordt ontkend en een obsessie met het particulier racisme de norm wordt,
- Leidt tot een totale ontreddering van de onderzoeksagenda aan universiteiten die veranderen in instellingen waar ideologische propaganda de norm wordt in plaats van neutraal-wetenschappelijk onderzoek,
- Doet musea veranderen in propaganda-instituten voor een extreem negatieve visie op de nationale identiteit en nationale geschiedenis,
- Pleegt een aanslag op de onbevangenheid van kinderen die zich met seks en gender moeten bezighouden in een periode dat zij zorgeloos zouden moeten leven.

Dit is slechts een kleine greep. Natuurlijk is het niet de bedoeling van dit rapport om dit onder-

³⁴ Abdel-Samad, Hamed, *Schlacht der Identitäten: 20 Thesen zum Rassismus – und wie wir ihm die Macht nehmen*, DTV Verlagsgesellschaft, München 2021; Abdel-Samad, Hamed, *Aus Liebe zu Deutschland: Ein Warnruf*, DTV Verlagsgesellschaft, München 2020.

³⁵ Renan, Ernest, *Qu’est qu’une nation? Et autres essais politiques*, 1882, Textes choisis et présentés par Joël Roman, Presses Pocket, Paris 1992; in het Nederlands: Renan, Ernst, *Wat is een natie?*, Vertaald, ingeleid en geduid door Coos Huijsen en Geerten Waling, met een voorwoord van Bas Heijne, Elsevier Boeken, Amsterdam 2013.

werp uitpuddend te behandelen. Ik moet het alleen wel aanstippen, omdat de consequenties van deze filosofie voor het beleid van de media zo enorm zijn.

En dat brengt ons bij de vraag: begint het verzet hiertegen niet bij een verzet tegen het taalactivisme? Moet men dan niet gewoon woorden als “neger”, “blank”, “slaaf” blijven gebruiken? En mocht men zelf deze woorden niet willen gebruiken heeft men dan het recht het anderen te verbieden? Of hebben die anderen het recht op hun eigen taalconventies?

TAALGEBRUIK EN DE VRIJHEID VAN GEDACHTE, GEWETEN EN GODSDIENST

Laat ik een paar juridische bepalingen aanhalen die van betekenis zijn voor het kader aan waarden en normen waar ook de Mediawet bij aansluit. De Mediawet oriënteert zich op de waarden van rechtsstaat en democratie. Of: de democratische rechtsstaat. Die waarden van de democratische rechtsstaat worden in de naoorlogse mensenrechtenverklaringen uitgewerkt, onder andere in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens die weer de basis vormt voor het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden. Artikel 18 van de UVRM (1948) luidt: “Eenieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door de praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van de geboden en voorschriften”.

Dit artikel wordt doorgaans in de belangstelling van het grote publiek enigszins weggedrukt door een veel bekender artikel en dat luidt: “Eenieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid om zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven” (art. 19 UVRM, de vrijheid van expressie of de vrijheid van meningsuiting).

Nu wordt in art. 18 weer een drietal concepten geïntroduceerd: 1. gedachte, 2. geweten en 3. godsdienst. En ook hiervoor geldt weer dat niet alle drie deze concepten op evenveel belangstelling kunnen rekenen. Naar godsdienst gaat de meeste belangstelling uit, daarna naar geweten en de minste aandacht is er voor de vrijheid van gedachte. Toch is de vrijheid van gedachte in die zin belangrijk dat zij bepalend is voor de andere grond- of mensenrechten. De vrijheid van gedachte is de basis voor de zelfbepaling, voor de menselijke autonomie. De mens kan zich in vrijheid een eigen beeld van zichzelf en van de wereld scheppen. En niemand op de wereld – en ook niet buiten de wereld – heeft het recht om de mens in die vrijheid van gedachte te frustreren.

Misschien is de vrijheid van gedachte ook wel het enige grond- of mensenrecht dat aan geen enkele wereldlijke beperking mag worden onderworpen. Een wet die aangeeft dat men bepaalde dingen niet mag *denken* is per definitie illegitiem. Maar in de *Brave new world* van de woke-utopie denken de mensen ook niet meer het verkeerde.

WOKE ALS AANVAL OP DE VRIJE GEDACHTE

De woke-beweging is een extreem intolerante ideologie. De woke-beweging is extreem “moralistisch”. Men heeft een nauw omschreven conceptie van “morele correctheid” en van “politieke correctheid”: bepaalde dingen mogen niet gedacht worden. En wie die dingen denkt dient daarvoor berouw te betonen, door het stof te gaan, en ook door het stof te worden *gedwongen*.³⁶ De woke-beweging lijkt wat dat betreft misschien nog het meeste op religieuze of sektarische bewegingen. Woke-predikers zijn boetepredikers, zoals Savonarola.

Maar tegelijkertijd is de woke-beweging wel seculier en niet religieus in de oorspronkelijke zin van het woord, dus niet met een oriëntatie op een leven na dit leven, een waardencomplex dat de mens is gegeven vanuit een andere wereld. De woke-beweging heeft alleen het fanatisme van sommige intolerante sektarische bewegingen overgenomen. Het heeft een zelotische conceptie van politiek engagement. De politieke vijand moet beklad en beschuldigd worden en daarna vernietigd.

De woke-beweging werkt niet met argumenten, maar associatief. Het maakt niet uit of de historische achtergrond van Zwarte Piet of die van Blackface aan elkaar gekoppeld kunnen worden als resultaat van nauwkeurig historisch onderzoek. Waarom het gaat, is dat mensen dat denken. Of liever gezegd: zijn gáán denken. Sommige mensen (een ideologische voorhoede) hadden de “associatie” met racisme en discriminatie bij Zwarte Piet en voor de woke-beweging is het zaak dat die groep groter wordt. Serieus wetenschappelijk-historisch onderzoek staat aan de verbreiding van die associatie in de weg. Dat soort onderzoek moet dus ook worden ontmoedigd. En, voorzover het bestaat, zoals het boekje van Klaas Maas, *Zwarte Piet is geen racisme: een debat ontrafeld* (2017), moet worden voorkomen dat mensen dat lezen.³⁷ Het laatste wat de woke-beweging wil stimuleren, is “fact-checking”. Het gaat, als we even bij dat woord willen blijven, om “fact-creating”.

De woke-beweging gaat wat dat betreft ook niet mee met de ombudsman of met de omroep ON! (en waarop zij dus op één lijn zitten) dat men een onderscheid moet maken tussen feiten (die door “fact-checking” dienen te worden vastgesteld en gecontroleerd) en visies. Visies is het enige wat bestaat. Er zijn geen feiten, alleen maar interpretaties, zei Friedrich Nietzsche. En die overtuiging dat feiten niet bestaan, heeft tot gevolg dat men, via het instrument van de beschuldiging, de feiten als het ware “creëert”. De beschuldiging “maakt” het strafbare feit. De Amerikaanse hoogleraar rechtswetenschap aan Harvard University en advocaat Alan Dershowitz spreekt in dit verband van “guilt by accusation”.³⁸ Dit is, zoals men zal begrijpen, gerelateerd aan de “guilt by association”.

³⁶ Sévillia, Jean, *Historiquement Correct: Pour en finir avec le passé unique*, Perrin, Paris 2003; Sévillia, Jean, *Le terrorisme intellectuel de 1945 à nos jours*, Perrin, Paris 2004 (2000); Sévillia, Jean, *Moralement correct: Recherche valeurs désespérément*, Perrin, Paris 2007.

³⁷ Maas, Klaas, *Zwarte Piet is geen racisme: een debat ontrafeld*, Uitgeverij De Blauwe Tijger, Groningen 2017.

³⁸ Dershowitz, Alan, *Guilt by Accusation: The Challenge of Proving Innocence in the Age of #MeToo*, Hot Books, Skyhorse Publishing, Delaware 2019.

HET WOORD “NEGER” EN HET “N-WOORD”

Wat is de relevantie van het bovenstaande voor het gebruik van het woord “neger” in de uitzending van 15 september? De relevantie ligt voor de hand. Met het woord “neger” zitten we midden in het “associatief veranderingsproces” dat de woke-activisten proberen wind in de zeilen te plaatsen. Bij de ombudsman hebben zij al een zeker succes.

Ik zal dit toelichten. De ombudsman schrijft in het rapport 2 dat in klachten werd verwezen “naar racistisch, discriminerend, neerbuigend of stigmatiserend taalgebruik en racistische uitspraken” (p. 8). Ter verduidelijking van die zin neemt de ombudsman dan een zin op in een voetnoot: “Dit ging om het enkele malen gebruiken van het woord ‘neger’ door een presentator. Het woord zal in dit rapport waar nodig in de verdere analyse als ‘n-woord’ worden aangeduid (behalve in citaten), de inmiddels in de journalistiek breed gebruikte aanduiding” (p. 8, noot 26).

Met het succes bij de ombudsman bedoel ik dat de ombudsman in het rapport het woord “neger” dus al heeft veranderd in “n-woord”. Was dat nodig? Ik geef nu enkele “feiten”. Het woord “neger” had/heeft geen diskwalificerende betekenis. Toen Anton Constandse het woord “negerleider” gebruikte in 1980 en Meindert Fennema het woord “negerslavernij” in 1989 gebruikte gold het niet als “racistisch, discriminerend, neerbuigend of stigmatiserend taalgebruik”. Constandse en Fennema werden door hun “taaldaden” ook geen “racisten”. Handhaving van de titel van het boek van Condorcet waarin “negerslavernij” werd gehanteerd was ook geen daad van racisme. De uitgeverij waar dit boek werd uitgegeven werd ook geen racistische uitgeverij. Hetzelfde geldt voor de uitgeverij van de vertaling van het boek van Etienne de la Boétie. Maar volgens woke activisten moet dat veranderen. Woke-activisten willen natuurlijk allereerst het hedendaags taalgebruik zuiveren van woorden waarvan zij besluiten dat deze “stigmatiserend” of “racistisch” zijn. Het Nederlandse woord “neger” moet een derogerende betekenis krijgen, zoals het Amerikaanse woord “negro” dat heeft gekregen. Het woord “neger” had/heeft die negatieve betekenis overigens niet. Het Nederlandse woord “nikker” heeft dat wel. “Nikker” is dus wel een “n-woord”.

Maar de ambities van woke-activisten gaan verder dan het wijzigen van actueel taalgebruik. Men wil ook sporen van racisme in het verleden aanwijzen. Historische figuren moeten van hun sokkel worden getrokken. Niet alleen vanwege hun daden (De Ruyter, Piet Hein), maar ook vanwege hun verborgen gedachten. Voor de woke-activist zijn witte mensen immers per definitie racistisch. In een wereld waarin alles fluïde is, niets een essentie heeft, heeft de witte man wel degelijk een essentie: de essentie van een racist.

WAT DE WITTE MAN ALS RACIST BETEKENT VOOR HET OMROEPBELEID

Omdat het uitgangspunt van de woke-beweging is dat institutioneel racisme bestaat, zelfs wanneer dat op het eerste gezicht niet zo lijkt, moet racisme voortdurend worden “geproduceerd” en “gefabricerd”. De witte mensen moeten voortdurend op de verkeerde taaldaden worden betrappt.

Weinig mensen (afgezien van denkers als Bock-Côté) realiseren zich hoe radicaal de woke-filosofie is. Welke consequenties het standpunt heeft dat zij over racisme innemen. Zoals gezegd, men omarmt het particulier racisme. Alleen de witte mens kan racistisch denken en racistisch handelen. De zwarte mens kan dat per definitie niet. Wanneer een zwart mens *lijkt* racistisch te denken, lijkt te discrimineren, dan heeft men dat dus niet goed gezien. Maar het betekent ook dat wanneer een wit mens lijkt vrij te zijn van racisme, men het ook niet goed heeft gezien. De witte mens kan namelijk niet anders dan racistisch denken en racistisch handelen.

Wanneer een woke-cultuurcriticus dus een beeld moet geven van een situatie waarin veel mensen functioneren met een witte huidskleur of een ander uiterlijk kenmerk dat aan “wit” gerelateerd is, dan moet daar in het geval dat het racisme zich niet duidelijk manifesteert wel veel “verborgen racisme” aan het werk zijn. Dat racisme haalt de woke-criticus naar voren gewoon door witte mensen van racisme te beschuldigen. Daarbij stelt de woke-criticus niet iets vast wat anderen over het hoofd hadden gezien, maar hij creëert het racisme door de beschuldiging. Men moet niet vergeten dat we in de wereld van Kafka terecht zijn gekomen.

Het probleem met de reactie van de ombudsman op klagers die doordrongen zijn van woke-filosofie, is dat zij slecht is voorbereid op een confrontatie met die manier van denken. Het oriëntatiekader van de ombudsman is dat van rapporten en onderzoeksinstellingen van liberaal-progressieve signatuur, een oriëntatiekader dat weerloos blijkt ten opzichte van de uitdagingen die afkomen op liberaal-democratische samenlevingen. Het zou enorm helpen wanneer de ombudsman zich op de hoogte zou stellen met het werk van Pierre-André Taguieff,³⁹ Pascal Bruckner, Alain Finkelkraut, Hamed Abdel-Samad,⁴⁰ Caroline Fourest, Matthieu Bock-Coté en vele anderen, omdat dit ons duidelijk maakt dat we te maken hebben met een serieuze ideologische aanval op het waarden- en normenkader, zoals ontwikkeld in de Mediawet en de Nederlandse grondwet. Ibram X. Kendi, een ideoloog van het hedendaags wokisme, schrijft: “To be antiracist is to never mistake the global march of White racism for the global march of White people”.⁴¹ Zelfbenoemde “antiracisten” die uitgaan van de woke-ideologie gaan uit van een “global march of White racism”. Zij zien racisme dus ook niet als een overblijfsel uit tijden waarin het meer verbreid was en openlijker werd beleden (zoals in de Verenigde Staten ten tijde van de slavernij of Nazi-Duitsland), maar als een ideologisch perspectief dat alleen maar in betekenis toeneemt. Racisme is niet een fenomeen “inherent aan de menselijke natuur”, zoals Pierre-André Taguieff als vraag opwerpt,⁴² maar alleen inherent aan de aard van witte mensen.

³⁹ Taguieff, Pierre-André, *L'imposture décoloniale: science imaginaire et pseudo-antiracisme*, L'Observatoire, Paris 2020.

⁴⁰ Abdel-Samad, Hamed, *Schlacht der Identitäten: 20 Thesen zum Rassismus – und wie wir die Macht nehmen*, DTV-Verlag, München 2021.

⁴¹ Kendi, Ibram X., *How To Be an Antiracist*, The Bodley Head, London 2019, p. 129.

⁴² Taguieff, Pierre-André, *Le Racisme*, Archives Karéline, Paris 2013.

Min of meer gematigde representanten van het wokisme als Robin Diangelo in *White Fragility* (2018) denken dat zij niet de “psychic weight of race” dragen en dat zij zich geen zorgen hoeven te maken over “how others feel about my race”.⁴³ Maar dat is zeer naïef. Aan kleur valt niet te ontsnappen en Diangelo is wit. Haar denken is dus ook wit, volgens de aanhangers van de woke-ideologie.

Misschien dat het lijkt alsof deze beschouwingen of hebben weggeleid van het onderwerp waarom het hier gaat: de klachten over de omroep ON!. Maar dat is schijn. In de inleiding tot dit rapport werd al verwezen naar een artikel uit de Mediawet. Onder 2.1.2a Mediawet wordt gesproken over een media-aanbod dat “evenwichtig, pluriform, gevarieerd en kwalitatief hoogstaand” is en dat zich kenmerkt door “grote verscheidenheid naar vorm en inhoud”. Zoals Pierre-André Taguieff duidelijk maakt in *La République enlisée* (2005) heeft het pluralisme tegenwoordig minder te vrezen van xenofob nationalisme dan van hyperindividualisme en identiteitspolitiek.⁴⁴ De ombudsman citeert de voorzitter van het College van Omroepen die liet weten “dat er grenzen zijn aan wat binnen het publieke bestel kan” (p. 9). Dat is volledig juist natuurlijk, maar onjuist is de suggestieve betekenis die in deze woorden doorklinken: dat evenwichtigheid, pluriformiteit en gevarieerdheid bij de bestaande omroepen gegarandeerd zijn en dat een omroep als ON! met een beroep op “niet-kwalitatief hoogstaand” van het bestel moet kunnen worden uitgesloten. De thematiek die ON! introduceert in het bestel levert niet alleen een bijdrage aan een grotere “verscheidenheid naar vorm en inhoud”, maar daarmee ook aan een verhoogde kwaliteit van het systeem als geheel. ON! geeft bovendien gehoor aan contraexpertise die is uitgesloten van deelname aan de maatschappelijke discussie.

BEELDGEBRUIK IN DE UITZENDING VAN 15 SEPTEMBER

Hoewel de ombudsman heeft moeten vaststellen dat de uitzending van ON! met het racisme-item geen racistische uitzending was, geen racistische uitlatingen zijn gedaan, geen racistische motieven zijn vastgesteld, lijkt men telkens gepreoccupeerd daarin een racistisch element te willen herkennen. Dat kwam naar voren in de interpretatie die men geeft aan het omstreden filmpje. De ombudsman schrijft: “Zowel één klager bij de ombudsman als de redactie van het programma Pointer stelden kort na de uitzending vast dat bij geen van de getoonde incidenten sprake was van een racistisch motief. Het beeld blijkt aantoonbaar onjuist gebruikt, en daar stelt de Journalistieke Code een norm” (p. 10).

Maar in de voetnoot bij dit citaat wordt de claim uit de hoofdtekst afgezwakt. Voetnoot 36 geeft aan: “Pointer (KRONCRV) publiceerde binnen 24 uur na uitzending de oorsprong van de getoonde filmpjes en de benodigde context: bij geen van de getoonde incidenten was een racistisch motief aanwijsbaar” (p. 10).

⁴³ DiAngelo, Robin, *White Fragility: Why It's So Hard for White People to Talk about Racism*, The Beacon Press, Boston 2018, p. 54.

⁴⁴ Taguieff, Pierre-André, *La République Enlisée: Pluralisme, 'Communitarisme' et Citoyenneté*, Éditions des Syrtes, Paris 2005, p. 23.

De claim in de voetnoot is dus dat Pointer/KRONCRV geen racistisch motief heeft kunnen vaststellen, maar in de hoofdtekst wordt bewezen geacht dat geen racistisch motief een rol speelde. Dat zijn twee verschillende dingen.

De ombudsman en Pointer volharden in de aantijging dat het motief van het tonen van het filmpje was een categorische claim dat deze gewelddaden of de daders van die gewelddaden allemaal een “racistisch motief” zouden hebben. Dat is nergens gesteld. Niet door de presentatoren, niet door studiegasten, niet door de redacteurs van het programma in begeleidende teksten. Het is heel goed mogelijk, waarschijnlijk zelfs, de opname van het filmpje in de opzet van het programma anders te duiden: als een aanleiding om, in gesprek met de studiegasten, de vraag te stellen of racistisch gemotiveerd geweld niet bij alle groepen in de samenleving zou kunnen voorkomen? Dus niet alleen bij witten. Maar ook bij zwarten. Dát was ook de hoofdvraag van het gehele programma, zoals al na 40 seconden in de ondervraging van het meisje aan de orde kwam en later is toegelicht.

De ombudsman schrijft: “Deze beelden zijn gebruikt in een context (aanvallen met racistisch motief) die de originele beelden niet hadden” (p. 10). Het komt dan aan op het woord “gebruikt”. Hoe gebruikt? Het effect die de beelden hebben gehad op het gesprek is de studio is nergens racistisch geweest en valt ook niet als zodanig te interpreteren. Het lijkt erop dat Pointer boze bedoelingen in de redacteurs van ON! wil projecteren, maar de ombudsman zou daarop in alle redelijkheid een correctie hebben moeten aanbrengen. De ombudsman schijnt te denken dat opname van beelden altijd een categorisch doel moeten ondersteunen: elk van de geweldplegers heeft een racistisch motief. Maar soms kunnen beelden ook een vraag opwerpen. Een relevante vraag is bijvoorbeeld: waarom tonen de andere omroepen doorgaans beelden van witte mensen die inslaan op zwarte mensen, maar nooit het omgekeerde? Blijkt daaruit dat de theorie van het particularistisch racisme (witte mensen zijn racistisch, zwarte mensen niet) min of meer de *default setting* is geworden in Hilversum? Is de theorie van het universalistisch racisme (alle mensen zijn ontvankelijk voor de ideologie van het racisme) iets dat gevoelsmatig wordt afgewezen? Gevoelsmatig is de zin dat dit ongereflecteerd gebeurt, zonder argumenten, maar ook zonder dat daarover een discussie wordt gevoerd in het maatschappelijk debat?

Hoe komt het dat de beelden van zwarte mensen die inslaan op witte mensen als zo schokkend worden ervaren? Is dat omdat beelden van geweld altijd schokkend zijn of speelt ook een rol dat een gekoesterde woke-opvatting dat geweld altijd van wit naar zwart gaat en nooit van zwart naar wit een rol aan het wankelen wordt gebracht?

De ombudsman tuigt de pretenties die aan de redactie van ON! worden toegedicht steeds zwaarder op onder paragraaf 3.1.1. om vervolgens te kunnen constateren dat die pretenties niet kunnen waargemaakt. “Deze beelden zijn gebruikt in een context (aanvallen met racistisch motief)” schrijft de ombudsman. De ombudsman volhardt in de stelling dat “aantoonbaar onjuiste informatie” werd gedeeld (p. 10) terwijl sprake was van een vraag.

De ombudsman interpreteert een antwoord dat de omroep heeft gegeven over de beelden ook op een tendentieuze manier. “De erkenning in een talkshow of bij de ombudsman dat er sprake was van onjuist beeldgebruik neemt dat onjuiste gebruik niet weg” (p. 10). De ombudsman interpreteert de erkenning door ON! dat het beeldgebruik beter had gekund als een erkenning dat

het beeldgebruik is gedaan in de context van racisme. Ik zie dat anders. Wat bedoel ik met “beter had gekund”?

Met “beter had gekund” bedoel ik dat het informatiever was geweest wanneer duidelijk was geworden waar de geweldpleging had plaats gevonden. Was dat in Nederland? Of in het buitenland? Valt iets te zeggen over de achtergronden van het geweld dat werd getoond? Zou bijvoorbeeld bij eventueel politieverhoor iets naar voren zijn gekomen over de motieven van de geweldplegers? Zijn sommige van die mensen gerechtelijk veroordeeld vanwege geweldpleging met racistisch motief?

Het zou natuurlijk mooi zijn wanneer hierover meer informatie beschikbaar zijn geweest. Pointer heeft van een aantal fragmenten kunnen achter halen waar de incidenten zich hebben voorgedaan. Tegelijkertijd moet men erkennen dat dit heel veel onderzoek vergt met waarschijnlijk een ongewisse uitkomst. Dat onderzoek is misschien niet verricht door ON!, maar ook niet door Pointer en ook niet door de ombudsman.

De kop boven het [artikel bij Pointer](#) luidt: “Geen bewijs dat ras een rol speelt bij filmpjes die Ongehoord Nieuws als ‘racistisch’ geweld bestempelde” (p. 10). Wat naar mijn idee de functie was van de filmpjes is niet “aantoonbaar onjuiste informatie” delen, zoals Pointer (een concurrent omroep overigens) toedicht aan ON!, maar het opwerpen van een vraag. Die vraag was: als racistisch motief gemakkelijk wordt toegedicht aan wit/zwart geweld, kan men dan ook stellen dat zwart/wit geweld een racistisch motief zou hebben. Zó is de vraag ook opgevat door de studio-gasten. En studio-gasten hebben daarop gereageerd met genuanceerde beschouwingen. Dat door het louter tonen van de aangegeven beeldfragmenten “de Journalistieke Code dus op meerdere punten geschonden” zou zijn, zoals de ombudsman wil doen voorkomen, lijkt mij een groteske conclusie die onrecht doet aan de expliciet verklaarde motieven zoals door de omroep gegeven. De ombudsman, en ook Pointer, volhardt in het toedichten van motieven aan anderen waarover deze anderen expliciete verklaringen afleggen.

De vraag is natuurlijk of het de taak is van het omroepbestel om hieraan mee te werken. Of het de taak is van het omroepbestel om zich tot instrument te laten maken van dit soort activisme. En mochten sommige omroepen dat wel willen, moeten en mogen de omroepen die dat niet willen daartoe worden gedwongen? Is dat niet in strijd met de vrijheid van gedachte en geweten, zoals ik die hiervoor heb opgevoerd?

NORMALE LOGICA EN WOKE LOGICA

Ik ga nog even verder op het racisme dat sommige klagers in de uitzending van 15 september meenden te herkennen. De ombudsman beschrijft de situatie als volgt. “Omroep Ongehoord Nederland schreef aan enkele klagers een reactie en sprak zich ook uit in de media naar aanleiding van klachten van het publiek en op sociale media. Op aanvullende vragen kreeg de ombudsman de gelijklopende uitleg. Het zou ‘geenszins de bedoeling’ zijn geweest ‘een racistische uitzending te maken’ (p. 8).

Ik vind dit een interessante zin, omdat hieruit kan worden afgeleid dat de ombudsman, zonder dat zij zich daarvan bewust lijkt overigens, reeds geheel de woke-logica volgt. Volgens de “normale logica” geldt het volgende. Als ON! zegt dat men niet *de bedoeling heeft gehad* om een racistische uitzending te maken dan heeft men niet de bedoeling gehad om een racistische uitzending te maken. Als men dan bovendien kan uitleggen dat men niet alleen niet de *bedoeling* heeft gehad om een racistische uitzending maar zelfs een *antiracistische uitzending*, dan zou dat toch een serieus voorwerp van overweging moeten zijn. De ombudsman zou, naar aanleiding van klachten, hebben kunnen onderzoeken wat het centrale uitgangspunt was geweest voor het racisme-item in de uitzending van 15 september. Als zij dat had gedaan, dan had zij gezien dat de gehele uitzending in het teken stond van universeel racisme als een verwerpelijk fenomeen. Dan had zij kunnen analyseren wat de verschillende studiegasten over dit onderwerp te berde brachten in hun bijdragen aan de bespreking van het onderwerp. Zij deed niets van dit alles. Zij lichtte twee gebeurtenissen geheel uit de context van het programma, namelijk het gebruik van een tot voor kort normaal woord en een verder niet toegelicht filmpje. Tegen die achtergrond wordt door haar het programma besproken.

Daarbij gaat zij uitvoerig in op ongefundeerde aantijgingen die worden gepromoveerd tot serieuze klachten. Hoe serieus die klachten zijn is overigens nauwelijks te toetsen. Mensen kunnen in een opwelling of driftbui een mening de wereld inslingeren die vervolgens door een heel team van behandelaars moet worden bestudeerd. Een “afkoelingsperiode” is onder de huidige omstandigheden niet langer onderdeel van onze wereld. Vroeger moest men naar het postkantoor, een postzegel kopen, briefpapier in huis hebben, een adres opzoeken van de instantie waar men een klacht wil deponeren – al deze natuurlijke barrières voor ongetemperd driftvertoon zijn tegenwoordig niet langer voorhanden.

We leven ook in een “emo-democratie” waarin alle gevoelens op voet van gelijkheid met elkaar concurreren. De emotie vervangt het argument.⁴⁵ De emotionele reacties overstemmen tegenwoordig zo sterk het rationele discours dat de vraag gewettigd is of er niet een *mismatch* bestaat tussen de reacties van klager en beklagde.

De klager voelt niet eens de behoefte zich serieus te verdiepen in het onderwerp, de achtergrond en opzet van het programma en de opvattingen van de studiegasten. Voldoende is dat de klager aangeeft wat zijn gevoelens zijn bij het programma. Dat de kijker plaatsvervangend beledigd is voor een bepaald groep wordt gezien als een ijzersterk bezwaar. Dus een kijker is beledigd omdat hij beweert dat een zwarte beledigd is, een vrouw, een transseksueel, een lbgti-er of God weet wat. De klager hoeft dan zelf helemaal niet zwart, vrouw, transseksueel of lbgti-er te zijn, want de klager biedt zich eigenlijk aan als *plaatsvervangend beledigd*.

De vraag is natuurlijk wat een klager motiveert. Waarom verandert hij niet van televisiekanaal? Vanwege “zorg voor het publiek bestel” in het algemeen? Omdat de klager zo blij is met een fatsoenlijke NPO als geheel en hij denkt dat als een onfatsoenlijk virus in het systeem komt dit zal leiden tot algeheel verval? Omdat hij vreest dat het onfatsoenlijke geluid zó verslavend werkt dat ook de fatsoenlijke omroepen zich gedwongen zullen voelen de onfatsoenlijke praktijken van ON! over te nemen? Maar als dat zo is, waarom zou men dan niet gewoon van consumentensoevereiniteit uitgaan?

⁴⁵ Beunders, Henri, *Hoeveel recht heeft de emotie? Straffen in de slachtoffercultuur*, AUP, Amsterdam 2018..

Problematisch voor de aangeklaagde partij is hoe deze hierop moet reageren? Ik sprak van een “emo-democratie”. Emo als afkorting van “emoties”. Gevoelens worden gezien als hoogst belangrijk, voornamelijk gevoelens over “beledigd zijn”, “gekwetst zijn”. Maar ook democratie in de zin dat al die gevoelens even belangrijk zijn. Dat laatste roept de vraag op of het wel strategisch verstandig in de zin van effectief is met uitvoerige rationele betogen te antwoorden op de gevoelens van de klagers. Moet de aangeklaagde partij niet gevoelens met gevoelens beantwoorden?

De presentator is iemand van onbesproken gedrag. Zij is gepromoveerd op het onderwerp Weimar, de opkomst van het nazisme, de verwevenheid van racisme en nazisme. Haar de les willen lezen over racisme getuigt niet alleen van een enorme hoogmoed, zelfoverschatting, maar kan ook worden opgevat als beledigend. Waarom een racisme-aantijging niet gewoon opvatten als een belediging? Waarom daarop serieus antwoorden?

Hetzelfde geldt voor de makers van het filmpje dat zonder context is uitgezonden. De makers van de programma’s van ON! zijn professionele programmamakers. Als zij een filmpje zonder context hebben opgenomen in het programma dan is dat wellicht omdat zij een vraag aan de orde willen stellen, niet omdat zij een categorisch antwoord willen geven. Omdat zij mensen willen stimuleren tot zelfstandig nadenken: *aude sapere*. Zij hebben wellicht helemaal niet de bedoeling gehad om een standpunt in te nemen. Botweg veronderstellen dat zij dat wel willen doen en ook hebben gedaan – en nu komt mijn punt – is een *belediging* voor hun artistieke competentie.

Mutatis mutandis kan men eenzelfde standpunt innemen ten aanzien van de reactie van studio-gasten. Ik heb naar aanleiding van het feit dat het filmpje werd uitgezonden in een live-uitzending waar ik aan tafel zat van sommige klagers te horen gekregen dat ik “corrigerend” had moeten optreden. Wat verwacht men van mij? Men verwacht kennelijk van mij dat ik – ook zonder uitnodiging van de presentatoren – mij in de discussie had gemengd en het filmpje zou hebben afgekeurd. Sommige critici spraken zelfs de verwachting uit dat ik tijdens de live-uitzending zou zijn opgestaan en de studio had verlaten.

Het spreekt voor zich dat ik dit om redenen die zijn uiteengezet in dit rapport geen moment heb overwogen. Maar – en nu komt mijn punt – misschien is de enige taal die tegenwoordig verstaan wordt over dit soort zaken, dat ik aangeef *beledigd* te zijn door deze suggestie. *Men kwetst mijn gevoelens* als men denkt dat ik na veertig jaar participatie aan live programma’s op televisie zo’n domme taxatiefout zou maken ten aanzien van deze situatie. De mensen die dit soort aanbevelingen doen zijn doorgaans hoogopgeleid, maar zonder enige mediaervaring, zonder enige ervaring in het nadenken over heikele morele dilemma’s.⁴⁶ Het zijn mensen die “*go with the flow*”, conformisten, mensen die zich aanpassen aan de omgeving om hen heen, mensen die de houding aan de dag leggen waarvoor mijn intellectuele helden als John Stuart Mill en Alexis de Tocqueville waarschuwen in *On Liberty* (1859)⁴⁷ en *De la démocratie en Amérique* (1835-1840).⁴⁸ Wanneer hoogopgeleide mensen kiezen voor politieke correctheid, voor woke-denken, cultuurrelativisme en multiculturalisme dan ervaar ik dat als “*trahison des clercs*”, een manifestatie

⁴⁶ Cliteur, Paul, *Moderne Papoea’s: Dilemma’s van een multiculturele samenleving*, De Arbeiderspers, Amsterdam 2002.

⁴⁷ Mill, J.S., *On Liberty*, 1859, in: J.S. Mill, *On Liberty and other writings*, ed., Stefan Collini, Cambridge University Press, Cambridge 2004 (1989), pp. 5_115.

⁴⁸ Tocqueville, Alexis de, *De la démocratie en Amérique*, 2 Vols., Gallimard, Paris 1986 (1835-1840).

van gebrek aan moed.⁴⁹ De roeping van een intellectueel is, net als die van een ware politicus, de dilemma's onder ogen willen zien en integere keuzes te maken rond serieuze problemen, zoals gebeurt in *Practical Ethics* (1980) van Peter Singer⁵⁰ of in *L'art d'être Français* (2021) van Michel Onfray.⁵¹

Maar niet volgens de “woke logica”. Volgens de “woke logica” is een mededeling over bedoelingen irrelevant. Een historische parallel is hier wellicht verhelderend. Volgens de inquisiteurs was de ontkenning van een heks dat zij een heks was een bevestiging van haar heksenstatus, want heksen ontkennen hun bedoelingen.⁵²

Wat voert de ombudsman als rechtvaardiging op om voorbij te gaan aan de mededeling van ON! dat men geen racistische uitzending heeft gemaakt? De ombudsman voert “aard en inhoud van de uitzending” op ter legitimatie hiervan. Maar dat doet zij op een speciale manier. Hier is de zin waarin dat gebeurt: “Was aard of inhoud van dit specifieke gedeelte van de uitzending van Ongehoord Nederland racistisch?” (p. 8). Ik wijs op de woorden “van dit specifieke gedeelte”.

De ombudsman gaat dus geheel voorbij aan de uitvoerige introductie tot het racisme-item. De centrale vraag die al na 40 seconden in het programma wordt gesteld krijgt geen enkele aandacht in het rapport 2. De uitvoerige inleiding die één van de studiegasten geeft op het onderwerp racisme (namelijk de schrijver van dit rapport) laat zij geheel terzijde. De opvattingen van de studiegasten over racisme laat zij geheel onbesproken. Zij is slechts gepreoccupeerd met een “specifiek gedeelte”. Namelijk het deel waarin het woord “neger” wordt gebruikt door de presentator en een filmpje dat op zichzelf niet van een context was voorzien. De ombudsman presenteert dan ook een definitie van “racisme”. Die definitie ontleent de Ombudsman niet aan wetenschappelijke literatuur over het onderwerp racisme, maar aan het College van de Rechten van de Mens, een “toezichthouder op de bevordering van mensenrechten” en adviseur van de overheid. Het College stelt voor om “voor beleidsdoeleinden en omwille van eenduidigheid van begrip een definitie van racisme aan te houden die uitgaat van (1) een theorie, idee of opvatting, met als inhoud (2) een onderverdeling van mensen in groepen op grond van een verondersteld ‘ras’, waarbij (3) een of meer groepen als superieur en/of andere als minderwaardig worden beschouwd” (p. 8). De ombudsman denkt: “Zo’n definitie is niet eenduidig op (aard, inhoud of aanpak van) een journalistieke uiting te leggen. En voor een oordeel of journalistieke uitingen racistisch of discriminerend zijn is het belangrijkste gereedschap van de journalistiek ombudsman – de Journalistieke Code – niet bedoeld” (p. 9).

Het is van belang goed op ons te laten inwerken wat hier staat. Een theorie, idee of opvatting moet dus om als “racistisch” te kunnen worden gekwalificeerd voldoen aan twee vereisten (het gaat om “cumulatieve” voorwaarden, dat wil zeggen: aan alle twee van die voorwaarden moet worden voldaan):

1. Mensen moeten worden verdeeld in groepen op grond van een verondersteld “ras”,
2. Een of meer groepen moeten worden gezien als superieur de andere groep als minderwaardig.

⁴⁹ Benda, Julien, *La trahison des clercs*, Bernard Grasset, Paris 1975 (1927).

⁵⁰ Singer, Peter, *Practical Ethics*, Third Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2011 (1990).

⁵¹ Onfray, Michel, *L'art d'être Français: Lettres à de jeunes philosophes*, Bouquins, Paris 2021.

⁵² Een klassiek werk over deze logica is: Lecky, W.E.H., *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe*, Two volumes, Vol. I, Longman, Green, Longman, Roberts, & Green, London 1865.

Dat betekent dus dat voor “racisme” niet voldoende is een denken in termen van groepen mensen die zich op grond van raciale kenmerken zouden onderscheiden waarbij men de stelling hooghoudt dat al die groepen gelijkwaardig aan elkaar zijn. Kenmerkend voor racisme is dat ook aan het tweede criterium moet zijn voldaan: de ene groep moet zich superieur wanen ten opzichte van de andere groep.

Waarom blijft de ombudsman vasthouden aan het standpunt dat nog enige *twijfel* zou kunnen bestaan aan het evident niet-racistische dan wel antiracistische van de uitzending van ON!? Is niet zelfs het “boven de markt laten hangen” dat de uitzending racistisch was flagrant in strijd met de hier gepresenteerde omschrijving van racisme?

Het College spreekt over “een onderverdeling van mensen in groepen op grond van een verondersteld ‘ras’”. Heeft de ombudsman een van de studiogasten of presentatoren horen praten over een “verondersteld ras”? Is iemand betrappt op verborgen sympathieën voor Gobineau?⁵³ Dat was toch evident niet het geval? Iedereen heeft bevestigd dat helemaal geen radicale verschillen, laat staan raciale verschillen, tussen mensen bestaan.

Ook is in de uitzending duidelijk geworden dat geen enkele groep is aangeduid als “superieur” of een andere groep als “minderwaardig”.

In tegenstelling tot wat de ombudsman doet voorkomen, is deze definitie volstrekt eenduidig en het is ook volstrekt eenduidig dat deze niet past op de uitzending van 15 september. Zelfs wanneer men de slordige hermeneutische kunstgreep uithaalt om helemaal geen aandacht te besteden aan alle onderdelen uit het programma waarin de hoofdlijn van de uitzending werd toegelicht dan nog kan men op basis van de minieme selectie van de passages waaraan de ombudsman aandacht besteedt niet tot enig racisme komen.

GEEN RACISME VOLGENS DE JOURNALISTIEKE CODE, MAAR OOK NIET ANDERSZINS

Bij de conclusie wreekt zich deze rommelige aanpak. Dan schrijft de ombudsman: “De ombudsman kan op grond van de Journalistieke Code niet oordelen of in een bepaalde uitzending sprake was van racisme en discriminatie (in beeld, taalgebruik en intentie van een gesprek). De Journalistieke Code zegt niets over kwetsen of het verbieden van woorden” (p. 21). Door deze zin blijft bij de lezers van het rapport hangen: “misschien was het dan wel geen racisme op grond van de Journalistieke Code waaraan ON! zich heeft schuldig gemaakt, maar misschien

⁵³ Poliakov, Léon, *The Aryan Myth: A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe*, New American Library, New York 1974 (1971); Tocqueville, Alexis de, & Gobineau, Arthur de, *Correspondence entre Alexis de Tocqueville et Arthur de Gobineau, 1843-1859*, publiée par L. Schemann, Librairie Plon, Paris 1909.

wel op basis van andere definities en omschrijvingen van racisme, zoals de omschrijving van het College voor de Rechten van de Mens. Maar het moet gezegd worden: niet alleen is geen sprake van racisme bij de uitzending van ON! omdat de Journalistieke Code geen definitie van racisme geeft, er is geen sprake van racisme omdat op basis van geen enkele redelijke definitie van racisme ON! racisme valt aan te wijven. Racisme is een heel naar, onwetenschappelijk en immoreel standpunt, en ON! heeft daar helemaal niets mee te maken. Het zou de ombudsman sieren, wanneer zij dat duidelijk zou uitspreken. Zij heeft het onderzocht en niets gevonden. Op basis van de onschuldpresumptie is het dan netjes ervan uit gaan dat er ook niets is. Maar, geheel in de ban van de woke-filosofie, blijft men toch nog insinueren dat op basis van een bepaalde interpretatie van het materiaal misschien nog wel een verwijt van racisme zou kunnen worden gemaakt. Quod non.

TAALGEBRUIK

Onder paragraaf 3.1.2. van het rapport van de ombudsman 2 worden enkele opmerkingen gemaakt over taalgebruik, zoals gebezigd tijdens de uitzendingen van ON!. Het kopje boven de paragraaf heeft maar één woord: “taalgebruik”. Een onbevangen lezer zou verwachten dat we vervolgens een beschouwing zouden krijgen over de bewoordingen die presentatoren of studiegasten bezigen tijdens de uitzendingen, wellicht omdat hier iets heel bijzonders mee aan de hand is. Inmiddels weten we dat het gaat om één woord. Een woord dat van de mystificerende aanduiding “n-woord” wordt voorzien. De titel van deze paragraaf in het rapport van de ombudsman had dus beter kunnen zijn “woord” in plaats van “taalgebruik”. Nu bestaat ON! ongeveer één jaar. In dat jaar zendt men twee keer per week uit. Met grofweg tweeënvijftig weken in een jaar gaat het om grofweg honderd uitzendingen (minus vakantieperiode). Tijdens één van deze honderd uitzendingen heeft één presentator bij de introductie tot een gesprek met studiegasten twee keer en passant het woord “neger” gebruikt. In de week na de uitzending is toegelicht waarom zij dat een gewoon woord acht en in dit rapport heb ik uitgelegd dat in de jaren zeventig en tachtig het woord “neger” werd gehanteerd door mensen met een onbesproken progressieve signatuur, zoals de anarchist Anton Constandse. Niettemin acht de ombudsman onder het kopje “taalgebruik” het verantwoord te beginnen met de zin: “Klachten clusterden zich ook rond als racistisch en discriminerend aangeduid taalgebruik van een van de presentatoren. Diverse klagers stelden dat het n-woord werd gebruikt met de opzet om te kwetsen of om ophef te veroorzaken” (p. 10).

Waarom hanteert de ombudsman hier het gedramatiseerde woord “clusteren”? Waarom heeft de ombudsman deze klagers niet geconfronteerd met een antwoord waarbij zij uitlegt dat “neger” geen “n-woord” is? Waarom doet zij voorkomen alsof dat wel een “n-woord” is? Waarom herhaalt zij telkens wat deze klagers opvoeren zonder daarover zelf een standpunt in te nemen, maar de schijn op zich te laden dat zij het eens is met de klagers? Het lijkt erop dat de ombudsman misinformatie in stand houdt louter door deze niet tegen te spreken. Is het niet haar taak zelfstandig enig onderzoek te doen naar de validiteit van de klachten? Zij zou toch ook aan de klagers kunnen uitleggen dat de omroep ON!, net als elke andere omroep, functioneert binnen

het wettelijk kader van de Mediawet en het grondwettelijk kader van Nederland? Zij zou toch kunnen uitleggen dat wanneer een klager in een reeks van honderd uitzendingen tijdens één uitzending een woord hoort dat hij zelf niet gebruikt zou hebben hij daaraan de consequentie kan verbinden niet naar een volgende uitzending te gaan kijken? Waarom proberen alle omroepen in een soort semantisch keurslijf te dwingen?

Men kan zich voorstellen dat wanneer het gaat om schuttingwoorden de ombudsman probeert bepaalde fatsoen maatstaven aan te leggen. Maar in dit geval blijkt het om bepaalde woorden te gaan die ideologen proberen te taboeïseren. Woorden als “blank”, “slaaf”, “neger”. Het kan de ombudsman toch niet ontgaan dat we hier te maken hebben met een dubieuze politieke agenda van sociale activisten? Helemaal niet na lezing van mijn vorige of anders dit rapport? Waarom brengt zij daartegen niet het wettelijk kader van de normen in stelling waaraan ons bestel zich heeft gecommitteerd? Waarom wijst zij klagers niet op de centrale waarde van de tolerantie: de verdraagzaamheid jegens andere mensen die soms een andere woordkeus willen hanteren? Waarom confronteert de ombudsman de klagers niet met vragen? Een vraag als: “Stel dat een presentator om hem of haar moverende redenen een voorkeur heeft voor het woord ‘neger’ in plaats van ‘gekleurde’, een voorkeur heeft voor het woord ‘slaaf’ in plaats van ‘tot slaaf gemaakte’, een voorkeur heeft voor het woord ‘blank’ in plaats van ‘witte’, heeft die presentator dan het recht aan zijn of haar keuze vast te houden?”. Of vindt de klager dat de presentator op staande voet moet worden ontslagen omdat hij zich niet conformeert aan de laatste semantische conventie die de woke-beweging probeert ingang te doen vinden? Wat zijn trouwens de consequenties voor de studiegasten? Is de klager van mening dat andere studiegasten moeten opstappen tijdens de live-uitzending omdat de presentator een woord gebruikt dat hij of zij zelf niet gebruikt? En hoe wil de ombudsman voor de toekomst van dit fenomeen van de verboden woorden omgaan? Gaat de ombudsman een lijst maken met verboden woorden of betwiste woorden, eventueel met een suggestie voor de hoogte van de sancties wanneer een medewerker van de omroep zo’n woord gebruikt? Zou dat kunnen betekenen dat het woord “neger” € 95.000 kost, maar het woord “slaaf” (in plaats van “tot slaaf gemaakte”) voorlopig betekent € 60.000? Dat alles “voorlopig”, natuurlijk. Want als de woke-beweging nog wat meer progressie boekt dan kan het woord “slaaf” ook hogere sancties rechtvaardigen.

Wat ook voor de hand ligt in de *Brave new world* waarop we aanstevenden, is dat de ombudsman dan een *lijst* zou moeten maken met woorden die verboden zijn. Of een lijst met woorden met daarachter de prijzen, zoals op een menukaart in een restaurant.

OOK DE AANTIJGING VAN DISCRIMINATIE FAALT

De ombudsman schrijft overigens in een passage die ons te denken had moeten geven: “De Journalistieke Code heeft het niet over (al dan niet correct) taalgebruik of woordkeus, er zijn geen door de code verboden woorden” (p. 11). Als dat zo is dan zouden er ook geen sancties opgelegd moeten worden voor bepaalde woorden. Maar de ombudsman gaat verder met: “De Journalistieke Code verwijst wel naar de wet. Door de wettelijk aangewezen toezichthouder is onderbouwd dat gebruik van het n-woord discriminerend is” (p. 11).

Door gebruik van de term “wettelijk aanwezen toezichthouder” wekt de ombudsman de indruk dat het College voor de Rechten van de Mens een quasi-rechterlijke instantie is. Dat is niet zo. Het College vormt geen onderdeel van de rechterlijke macht. Rechters kunnen de adviezen van het College dan ook gewoon naast zich neerleggen (wat ook gebeurt) en de gewone burger kan dat ook.

De ombudsman dicht het College een speciale bevoegdheid toe, maar ook een hogere wijsheid. Dit keer gaat het niet om uitleg over het woord “racisme”, maar om uitleg van het woord “discriminatie”. Discriminatie is het maken van een onderscheid waar een onderscheid niet gemaakt mag worden. Het maken van een onderscheid is niet altijd verkeerd. Een gediplomeerde dokter mag men onderscheiden van een niet gediplomeerde dokter. Men mag dus bij een sollicitatieprocedure onderscheiden tussen mensen met een diploma en mensen zonder diploma. Sommig onderscheid kan. Maar het maken van onderscheid op basis van huidskleur of geslacht mag weer niet. Dat noemen we dan “discriminatie”: onderscheid op een verboden of immorele grond.

Kennelijk is de gedachte van de ombudsman geweest dat nu is vastgesteld dat het gebruik van het woord “neger” onvoldoende is voor een afwijzing of veroordeling op grond van racisme wellicht een ander verwijt kan worden gemaakt. Het verwijt van “discriminatie”. De ombudsman citeert dan in noot 42 de toelichting op een oordeel van het College: “Waarom is het gebruik van het woord ‘neger’ discriminatie? In de eerste plaats wordt een mens door gebruik van het woord ‘neger’ gereduceerd tot niets meer dan de kleur van diens huid. Daarnaast kan het woord ‘neger’ niet los worden gezien van de historische context, namelijk dat het een term was om te verwijzen naar tot slaaf gemaakte mensen. Tot slaaf gemaakte mensen werden in de tijd van het kolonialisme niet gezien als volwaardige mensen die gelijkwaardig waren aan de mensen met lichte huidskleur die hen verhandelden. Het woord wordt daarom wereldwijd beschouwd als een zeer beledigende term om te refereren aan iemand met een donkere huidskleur” (p. 11).

In dit lange citaat is bijna niets te vinden wat juist is en wat dus veel respect voor de wijsheid van het College zou rechtvaardigen. Het begint met de bewering dat wie het woord “neger” zou gebruiken deze persoon zou reduceren tot “niets meer dan de kleur van diens huid”. Maar als dit het bezwaar van het College zou zijn tegen het woord “neger” dan zou het College toch a fortiori bezwaren moeten hebben tegen het gebruik van het woord “zwarte”? Dat verwijst toch ook maar naar één aspect van de persoon om wie het gaat? Of het woord “persoon van kleur”, waarin ook alleen het aspect van de huidskleur wordt beklemtoond? Of het woord “gekleurde”?

Dan schrijft het College in de passage die door de ombudsman wordt aangehaald: “Tot slaaf gemaakte mensen werden in de tijd van het kolonialisme niet gezien als volwaardige mensen die gelijkwaardig waren aan de mensen met lichte huidskleur die hen verhandelden” (p. 11, noot 47).

Natuurlijk is het volstrekt juist dat slaven niet werden gezien als volwaardige mensen. En natuurlijk is slavernij een verwerpelijk instituut. Niemand kan de autobiografie van de ex-slaaf *Life and Times of Frederick Douglass* (1893) lezen zonder diep bewogen te raken door het leed dat mensen elkaar kunnen aandoen.⁵⁴ En natuurlijk bevat zo’n levensgeschiedenis materiaal voor morele reflectie, in het bijzonder wanneer men bedenkt dat ook Abraham Lincoln een evolutie heeft moeten doormaken om bij het standpunt van Douglass terecht te komen. Maar het is erg naïef te denken dat de woke-beweging op de goede weg is door te denken dat vervanging van het woord “slaaf” door “tot slaaf gemaakte” ook maar enige positieve betekenis kan hebben in het protest tegen slavernij. Het taalactivisme is op zijn best nutteloos, maar helaas is het ook schadelijk omdat het leidt tot betutteling, polarisatie tussen groepen mensen, oikofobie, verzuring van de verhoudingen en erosie van een gemeenschappelijk hoog te houden kader aan waarden en normen.

Wie dat inziet kan tot de beslissing komen medewerking op te zeggen aan die voortdurende substitutie van woorden voor andere woorden. Temeer ook omdat die “andere woorden” even later dan weer veranderd moeten worden in weer andere woorden. Het proces houdt nooit op. Om de gedachten te bepalen: het woord “blank” zou dan moeten veranderen in “wit”. Immers “blank” zou een connotatie hebben van onschuldig. Maar “wit” heeft dat ook, en misschien nog wel meer. Dus als het woord “blank” is veranderd in “wit” door morele chantage vanuit de woke-beweging komt vroeg of laat de roep naar voren om ook het woord “wit” weer te verbannen uit ons vocabulaire. De enige manier om daaraan een eind te maken is wellicht het contra-activisme van mensen die zeggen dat zij daaraan geen medewerking willen verlenen.

Het bestuur van ON! heeft geprobeerd aan de ombudsman uit te leggen wat de overwegingen zouden kunnen zijn geweest van de presentator voor de door haar gehanteerde woordkeus. Maar die uitleg noemt de ombudsman spottend een “gedachtenpirouette” die de “niet-ingewijde, gewone kijker” wellicht niet heeft “meegekregen” (p. 11). Maar waarom heeft de ombudsman zo’n lage dunk van de Nederlandse televisiekijker? Past het niet veel meer bij de idealen van de NPO dat men een niveau van denken wil hooghouden? Past het niet dat men kwaliteitsnormen hanteert, ook voor de semantiek? Waarom niet door middel van soms ongewone of in onbruik geraakte woorden de kijker tot enig nadenken stimuleren, waarbij de ombudsman dan uitleg geeft aan klagers met een gering talent voor pirouettes?

⁵⁴ Douglas, Frederick, *Life and Times of Frederick Douglass*, 1893, The Library of America, New York 1994, pp. 453_1049.

AANPASSING AAN DE MEEST ONGEÏNFORMEERDE KLAGERS

De ombudsman heeft de neiging zich blindelings te conformeren aan de belevingswereld van de minst geïnformeerde kijkers. Vaak gaat dat via een tegenwoordig kritiekloos ingezet argument tegen bijna elke visie die enigszins vernieuwend is. Ik doel op het argument van het “kwetsen”.⁵⁵ Het ergste wat kan gebeuren, in de wereld van woke, is dat ergens iemand iets ervaart als “kwetsend”. De ombudsman haalt een passage aan van de hoofdredactie van ON! die haar treft als ongerijmd. In de correspondentie tussen ON! en de ombudsman heeft ON! verklaard: “Laten wij beginnen te nadrukken dat wij de ontstane ophef betreuren. Het is geenszins de bedoeling geweest om nodeloos te kwetsen. Dat neemt niet weg dat de vrijheid van meningsuiting, een van de fundamenteën van onze democratische rechtsstaat, met zich meebrengt dat gevoelens gekwetst kunnen worden” (p. 11).

Het hier door ON! verwoordde standpunt is voor de ombudsman zwaar contra- intuïtief. Ook voor de klagers is het erg moeilijk voor te stellen dat het verantwoord kan zijn ideeën te ventileren, standpunten in te nemen, die mensen kunnen “kwetsen”. Toch is het verantwoord te benadrukken dat een publiek omroepbestel niet alleen tot taak heeft mensen te confronteren met programma’s en inzichten die behagen.⁵⁶ Sommige inzichten en standpunten van zaken zijn naar. Laat ik een voorbeeld geven dat nauw aansluit bij de kwestie die hier wordt besproken. Het zou wellicht fijn zijn wanneer bepaalde bevolkingsgroepen zich totaal niet zouden bezondigen aan de ondeugden waaraan andere bevolkingsgroepen zich bezondigen. Het zou bijvoorbeeld fijn zijn als gekleurde mensen zich niet schuldig zouden maken aan racisme. Ook niet aan racistisch gemotiveerd geweld. Maar misschien is het wel niet waar. Wat we fijn vinden om te denken harmonieert niet altijd met hoe de wereld in elkaar zit. De spanning tussen een ideologisch en moreel aantrekkelijke opvatting en een opvatting die waar is in de zin van in overeenstemming met de feiten, heeft zich in de gehele menselijke geschiedenis gemanifesteerd.⁵⁷ Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft zich gerealiseerd dat dit ook iets betekent voor de tegenwoordig hoog op de ladder genoteerde norm dat men niet mag kwetsen. Ten aanzien van het “kwetsen” heeft het Europees Hof van de Rechten van de Mens een uitspraak gedaan die – in tegenstelling tot de oordelen van het College voor de Rechten van de Mens – normerend is voor het publiek bestel in zijn algemeenheid. Ook voor de NPO dus (via de Mediawet). Het gaat om een uitspraak uit 1976, de Handyside-zaak. In die zaak bepaalde het Hof dat vrijheid van expressie niet alleen bestaat voor opvattingen die welkom zijn. Of opvattingen die geen verzet uitlokken of waar mensen onverschillig tegenover staan, maar dat deze vrijheid van expressie ook geldt voor opvattingen, informatie en ideeën that offend, shock or disturb (Handyside v. United Kingdom, 1976: “Freedom of expression...is applicable not only to ‘information’ or ‘ideas’ that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population” — Paragraph 49 of the judgment).

⁵⁵ Hume, Mick, *Trigger Warning: Is the Fear of being offensive killing Free Speech?*, William Collins, London 2015.

⁵⁶ Strenger, Carlo, *Zivilisierte Verachtung: Eine Anleitung zur Verteidigung unserer Freiheit*, Suhrkamp, Berlin 2015; Charb (Stéphane Charbonnier), *Open Letter: On Blasphemy, Islamophobia, and the True Enemies of Free Expression*, foreword Adam Gopnik, Little, Brown and Company, Boston, New York, London 2016; Sabaditsch-Wolff, Elisabeth, *The Truth is no Defense*, World Encounter Institute/ New English Review, 2019; Fourest, Caroline, *Éloge du blasphème*, Bernard Grasset, Paris 2015.

⁵⁷ Gardner, Martin, *Fads and Fallacies in the Name of Science*, Dover Publications, New York 1957; Russell, Bertrand, “Chapter 1 Grounds of Conflict”, in: Bertrand Russell, *Religion and Science*, Oxford University Press, London, New York, Toronto 1935, pp. 7_18.

De relevantie van deze uitspraak is groot voor iedereen die informatie op anderen wil overdragen. Dat geldt voor een leraar op een middelbare school. Voor een hoogleraar aan een universiteit. Maar ook voor een journalist, de maker van een programma, de presentator van een programma. We kunnen allemaal geconfronteerd worden met het dilemma dat we weliswaar niet willen dat mensen zich ongemakkelijk voelen bij een bepaald soort informatie, maar dat we toch weten dat het de waarheid is. Ik denk dat veel van wat door studiegasten wordt ingebracht tijdens de programma's van ON! en wat door de omroep niet wordt ontmoedigd en soms zelfs aangemoedigd, is dat het gaat om opvattingen, ideeën, die soms schokkend zijn en soms zelf aanstootgevend zijn. Maar de reden dat de omroep toch ervoor kiest om deze opvattingen een podium te verschaffen, is dat men denkt dat deze ideeën een kans verdienen in het proces van waarheidsvinding.

DE CONTEXT VAN HET FILMPJE OVER AGRESSIEVE ZWARTE JONGELINGEN

Maar als dan niet expliciet racisme kan worden verweten op grond van het gebruik van het woord “neger” door de presentator of door enige door de studiegasten geventileerde opvatting dan misschien toch een subtiele vorm daarvan omdat bij het filmpje van de agressieve zwarte jongeren context ontbrak. Het filmpje toonde schokkende beelden van zwarte jongeren die insloegen op blanken (of “witten”, zoals het taalactivisme wil). Was niet het zonder duiding uitzenden van dit filmpje suggestief? Misschien zelfs suggestief racistisch? Of kwetsend? Dan wel “discriminerend”?

Het lastige van deze vragen is dat deze beelden op zichzelf geen informatie bevatten, behalve vragen. Het zou de vraag kunnen rechtvaardigen: zou aan dit soort geweld ook een vorm van racisme ten grondslag kunnen liggen, zoals men daar zo vaak (ook zonder context) vanuit gaat bij beelden van blanken die inslaan op gekleurde mensen? Het lijkt mij onjuist om, zoals de ombudsman doet, te stellen dat door het beeldmateriaal zonder context uit te zenden “daardoor aantoonbaar onjuiste informatie is verstrekt” (p. 21).

Gebrek aan informatie wordt niet ineens “informatie” doordat het om schokkende beelden gaat. Of die beelden als kwetsend kunnen worden ervaren. Informatie zou het zijn geweest, wanneer de presentatoren hadden gezegd:

1. Dit zijn voorbeelden van zwarte jongeren die inslaan op witte jongeren en uit politieverhoren en veroordelingen door een rechter is vast komen te staan dat de geweldplegers een racistisch motief hadden,
2. Deze beelden van zwarte jongeren zijn afkomstig uit de provincie Zuid-Holland en zij maken duidelijk dat ook zwarte mensen geweld plegen,
3. Enzovoorts.

Het punt was dat de beelden werden geïntroduceerd door de presentator met alleen een vraag: wat we daarvan moeten denken? En verschillende studiegasten gaven aan dat je zulke beelden nooit zag en dat zij in die zin wel “ongehoord” of “ongezien” waren. *Needless to say*, geen van de studiegasten gaf zich over aan discriminerende, racistische of anderszins kwetsende opmerkingen. Noch werden zij door de presentatoren daartoe verleid. Het enige punt wat de ombudsman dan ook in kritische zin over dit beeldmateriaal zou kunnen opmerken, is dat het weinig informatie gaf. Het zou mooier zijn geweest wanneer duidelijk was geworden of het beelden waren van situaties die in Nederland hadden gespeeld of in het buitenland. En zo kan men nog vele andere vragen stellen.

De conclusie van de ombudsman is dan ook onjuist wanneer zij schrijft dat door het publiek terecht is geklaagd over “schending van de code op het punt van betrouwbaarheid en waarheidsgetrouwheid door het (passief en actief) bijdragen aan verspreiding van aantoonbaar onjuiste informatie” (p. 21). Dit roept de vraag op: welke informatie denkt de ombudsman te hebben gekregen die in strijd is met de waarheid? Welke “aantoonbaar onjuiste informatie” denkt zij dat de kijkers hebben gekregen? Of heeft zij zelf gekregen door kennis te nemen van de uitzending? Natuurlijk kan men klagen over informatie die men *niet heeft gekregen*. Zoals meer informatie over de identiteit van de gekleurde geweldsplegers in het filmpje waarover is geklaagd. Maar dat het filmpje in positieve zin “aantoonbare onjuiste informatie” bevatte zou alleen een juiste claim zijn wanneer vast zou komen te staan wanneer het filmpje een *deep fake* was: dus die mensen hebben helemaal niet bestaan of zij hebben helemaal geen geweld gepleegd, of de presentator had als informatie gegeven dat het zich in Limburg had afgespeeld terwijl het Florida bleek te zijn. Dat was echter allemaal niet het geval. Althans daar is nog niets van gebleken. Wat ON! hoogstens te verwijten zou zijn, is “informatieloosheid” waar informatie gewenst was. Het informatie vacuüm is echter snel ingevuld met associaties van sommige zeer onwelwillende kijkers. Op deze associaties of fantasieën zijn de klachten gebaseerd.

Verder had de 40 minuten zendtijd een enorme informatiedichtheid waarvan veel te leren valt. Niet in de laatste plaats de les van het “universeel racisme” als wat ik zie als de hoofdboodschap. Een antiracistische boodschap dus.

BEPAALD TAALGEBRUIK ALS STRIJDIG MET DE JOURNALISTIEKE CODE

Ook een ander punt dat de ombudsman opvoert als conclusie van haar onderzoek roept vragen op. Zoals dat op basis van de uitzending van 15 september kan worden geconcludeerd dat “de wettelijk toezichthouder specifiek taalgebruik als discriminerend heeft aangeduid, de Journalistieke Code er van uitgaat dat journalisten zich aan de wet houden en de grondwet (en internationale verdragen) discriminatie op grond van specifieke kenmerken (waaronder ras) verbieden. Volgens deze keten kán bepaald taalgebruik gezien worden als in strijd met de Journalistiek Code” (p. 21).

Het moge waar zijn dat de “wettelijk toezichthouder” specifiek taalgebruik als discriminerend heeft aangeduid. Ik merk overigens op dat “wettelijk toezichthouder” een gewichtig klinkende titel is, maar dat het niet betekent dat het College van de Rechten van de Mens juridisch bindende uitspraken kan doen over Nederlandse burgers, zoals een rechter dat kan. De taken en bevoegdheden van het College zijn bij wet geregeld, maar dat heeft verder geen gevolgen voor het bindend karakter van haar uitspraken. Rechters kunnen de uitspraken van het College geheel negeren. Burgers kunnen dat ook. Wanneer het College bepaald taalgebruik als “discriminerend” wil kwalificeren, dan kan elke staatsburger daar een geheel andere opvatting tegenover plaatsen.

Ook het vervolg van deze conclusie bevat veel suggesties, maar weinig harde informatie. De ombudsman schrijft dat “de Journalistieke Code er van uitgaat dat journalisten zich aan de wet houden en de grondwet (en internationale verdragen)” en tevens “discriminatie op grond van specifieke kenmerken (waaronder ras) verbieden” (p. 21).

Dat is allemaal waar, maar het geldt niet alleen voor journalisten. Het geldt voor alle staatsburgers. Iedereen moet zich houden aan de wet. En niemand mag zich schuldig maken aan discriminatie. Maar ON! heeft dat ook niet gedaan. De makers van het programma niet. De presentatoren niet. De studiegasten niet. Niemand. De concluderende zin lijkt daarom wederom gewichtig maar heeft weinig betekenis: “Volgens deze keten kán bepaald taalgebruik gezien worden als in strijd met de Journalistiek Code” (p. 21).

Wat wordt bedoeld met een “keten”? Er zijn enkele losse vanzelfsprekendheden geformuleerd. Maar nergens is bewezen dat ON! zich heeft bezondigd aan overtreding van de daar genoemde normen. Het woord “neger” dat twee keer door de presentator is gebruikt is geen verboden woord, geen “verboden” taalgebruik. Het is ook niet zo dat dit zo kán worden gezien. Althans niet op basis van huidige wetgeving, huidige jurisprudentie of de huidige redactie van de Journalistieke Code. Wellicht dat de ombudsman een voorstel kan doen voor een lijst met verboden woorden voor de NPO. Dat zou op zichzelf een zekere duidelijkheid scheppen. Dan zou men kunnen voorstellen dat woorden als “blank”, “slaaf”, “neger” en later misschien woorden als “vrouw”, “man” als verboden woorden voor de NPO gaan gelden. De rechter kan dit soort besluiten vervolgens gaan toetsen, maar dat zal dan wel eerst moeten gebeuren. Nu lijken de opvattingen van de ombudsman een uitnodiging tot wat de Duitsers noemen “*voraussetzende Unterwerfung*”. Dat wil zeggen dat men een norm formuleert die helemaal geen officiële status heeft in de hoop dat mensen dan

uit zichzelf zich volgens die norm gaan gedragen. Hoewel men daartoe dus niet formeel verplicht is. Wanneer dan vervolgens velen die suggestie navolgen kunnen later mensen die de norm niet volgen worden gecorrigeerd met het argument dat “consensus is ontstaan over norm”.

Ook de conclusie van de ombudsman dat “onjuiste informatie” niet of niet systematisch werd gecorrigeerd kan geen betrekking hebben op de omstreden uitzending van 15 september. Waar geen informatie is verstrekt (bijvoorbeeld over de identiteit van de gekleurde geweldplegers) valt ook niets te corrigeren.

Een meer artistieke aanbeveling van de ombudsman is: “de journalistieke rol van presentatoren werd onvoldoende ingevuld (dit betrof opnieuw specifiek het doorvragen naar onderbouwing van beweringen, tegenspreken bij onjuiste informatie, duiden van bronnen)” (p. 21). Ik denk niet dat men kan zeggen dat de rol van de presentatoren “onvoldoende ingevuld” is. Hoe de presentatoren in gesprek gaan met hun studiogasten is volstrekt duidelijk en ingevuld. Het is wel anders dan andere presentatoren bij andere omroepen dat doen. Dat “andere” wordt blijkens de uitstekende kijkcijfers – helemaal gezien het ongunstige tijdstip van de uitzending – zeer gewaardeerd. Natuurlijk kan men een voorkeur hebben voor hoe de interviews plaatsvinden bij de andere omroepen, maar de andere omroepen tot norm verheffen voor ON! is betwistbaar en zeker niet in overeenstemming met de ambitie van ON! iets anders te doen en daarmee het pluriformiteitsideaal van de Mediawet te realiseren.

Ook dat zich rond bepaalde uitzendingen “met name rond specifieke thema’s een patroon van het delen van aantoonbaar onjuiste informatie” zou hebben gemanifesteerd, is een stelling die de ombudsman naar mijn smaak niet kan onderbouwen en zeker niet onderbouwd heeft in het rapport 2 (p. 21).

De ombudsman constateert in de één na laatste passage van haar rapport dat het publiek vraagt “simpelweg, om fatsoen, integriteit, journalistieke onafhankelijkheid en de verwachting niet nodeloos gekwetst te worden” (p. 22). En in de laatste passage van het rapport wordt gezegd: “Niet alles dat juridisch mag, hoeft altijd gedaan te worden. De oudste journalistieke code stelt als regel ‘do no harm’ als dat voor het grote goed niet strikt noodzakelijk is. Dat heeft niets te maken met politieke correctheid. Dat is, simpelweg, een kwestie van professionele ethiek” (p. 22).

Ik vrees dat veel mensen van mening zijn dat het op het punt van de genoemde normen bij ON! aan weinig ontbreekt. Veel mensen ervaren de traditionele omroep als een organisatie die schade aanricht door eenzijdigheid van het aanbod aan informatie en de partijdigheid van de presentatoren en de omroepen die de informatie doorgeven. ON! is een welkome aanvulling binnen het bestel. Veel is gesproken over de waarden van het publieke bestel die in de Mediawet zijn te vinden en die op zichzelf weer een weerspiegeling zijn van de waarden van de Nederlandse cultuur. Tot die waarden behoort respect voor minderheden. Dat in het huidige bestel 20 procent van de kijkers wordt uitgesloten en dat de meerderheid deze 20 procent wil opvoeden met programma’s en benaderingswijzen waaraan men geen behoefte heeft, is onrechtvaardig. Maar het is ook paternalistisch. Het systeem van uitsluiting is op de lange termijn niet houdbaar. Dit systeem is niet duurzaam. Ik zou het bestuur van de NPO aanraden ON! toe te laten, zelfs te verwelkomen. Zoals men in het verleden ook – vaak niet zonder aanvankelijk verzet – BNN, de EO, Veronica en andere omroepen heeft toegelaten. Ik denk dat we dat verschuldigd zijn aan de grondleggers van ons bestel.

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

- De tegenstelling tussen ON! enerzijds en de NPO ombudsman en klagers anderzijds is een botsing van ideologische visies
- De gewraakte uitzending van 15 september was/is niet racistisch, discriminatoir, kwetsend of nodeloos polariserend, maar behandelt een blinde vlek in de hedendaagse discussie over racisme
- Het “universeel racisme” heeft betere claims op de waarheid dan het “particulier racisme” dat veel populairder is
- De ombudsman schendt de Mediawet door bij controverses partij te kiezen voor ongeïnformeerde en onwelwillende kijkers in plaats van te kiezen voor journalistieke integriteit en waarheidsvinding
- Veel adviezen of kritiek van de ombudsman jegens de omroep bevinden zich op gespannen voet met de grondwettelijke norm van het censuurverbod en daarmee met de vrijheid van drukpers
- De ombudsman maakt een onrealistisch scherp onderscheid tussen feiten en meningen, waarbij zij vaak “feiten” verwart met de mening van de meerderheid
- Taalactivisme is een uiting van morele chantage: een poging om taalgebruikers te dwingen bepaalde bewoordingen te gebruiken (“tot slaaf gemaakte”, “wit”, “persoon van kleur”) met het doel sociale uitsluiting of morele diskwalificatie van andersdenkenden
- Morele chantage is tot nu toe een effectief middel gebleken mensen te intimideren uit angst voor reputatieschade
- Morele chantage staat op gespannen voet met de missie van integere journalistiek, namelijk belangeloze waarheidsvinding
- ON! heeft een belangrijke plaats in het Nederlands mediabestel en vertegenwoordigt minstens 20% van het kijkend electoraat
- Uitsluiting van deze 20% van het omroepbestel is een daad van discriminatie en daarmee ongrondwettelijk en in strijd met de Mediawet

